

**CONSCIÈNCIA NACIONAL I
ALLIBERAMENT**

PER

FÈLIX CUCURULL I TEY

I

LA REIVINDICACIÓ NACIONAL CATALANA

L'AUTODETERMINACIÓ¹

Hom parla molt del dret d'autodeterminació, de vegades amb la mateixa frivolitat amb que podria parlar-se de passar les vacances a la Costa Brava.

Crec que, en un context plenament democràtic, ni l'un ni l'altre dret no poden ser negats. Ara bé, jo puc estimar-me més passar les vacances sota d'un pi de Vallgorguina, malgrat que més d'un estiracordetes em retregui despectivament que Vallgorguina és a quatre passes, que hi puc anar amb un dit i fet qualsevol cap de setmana i que, de pins, mica més mica menys, se'n troben pertot arreu. Puc renunciar al dret d'anar a la Costa Brava, però no puc desentendre'm de la llibertat d'expressió. Per molt silenciós que jo fos, si em trepitgen l'ull de poll no he de renunciar a protestar-ne de la forma que em sembli més escaient. Qualsevol obrer pot creure que, en un moment determinat, no s'ha d'anar a la vaga, però no pot admetre que li'n limitin el dret quan cregui necessari de fer-ne. I per més que a un empedernit solitari li agradi romandre arraulit dins la pròpia closca, no pot renunciar a reunir-se i associar-se amb qui li vingui bé, si ho creu convenient als seus interessos. Es tracta de drets ben diferents al de passar les vacances a la Costa Brava; són irrenunciables i imprescriptibles. Sense aquests drets esdevenim titelles.

I el dret d'autodeterminació de les nacions? Cap demòcrata no el nega, però sembla que, per a alguns, té una rara elasticitat que permet els més sensacionals malabarismes. Un poble, una nació, s'autodetermina disposant lliurement de les seves riqueses i recursos, i posant en joc, cada dia, tothora, sense cap mena de trava, la pròpia capacitat de creació en tots els ordres: polític, econòmic, social, cultural; plenament i sense ingerències forasteres. El dret d'autodeterminació no s'exerceix ni, per tant, es decideix amb un referèndum; és un plebiscit diari que ningú no està moralment facultat per a impedir o per a mediatitzar. Com els drets d'expressió, de vaga, de reunió i d'associació és irrenunciable i imprescriptible. Però resulta, a més, que tots aquests drets es fonen en el d'autodeterminació nacional; en són la base i la conseqüència. La base, perquè és a través de tots ells que el poble actua; la conseqüència, perquè sense l'autodeterminació nacional tots ells queden condicionats a un poder aliè que, en part o totalment, els regula a la seva manera.

¹ Publicat a l'*Avui*, 8 juliol 1976 i 10 agost 1976.

Autodeterminació vol dir la completa sobirania del poble, de cada poble. Si no té plena capacitat decisòria, sense intromissions de poders externs, com serà possible que s'autodetermini? I no és vàlid d'afirmar que si un poble té dret a l'autodeterminació, exercint aquest dret pot, ell mateix, limitar-se'l. És que podríem acceptar que els ciutadans d'un determinat país, usant del dret de decidir quins són els seus drets, s'autolimitessin la llibertat d'expressió, la de declarar-se en vaga, la de reunir-se i la d'associar-se? En aquest cas, no diríem que es tracta de ciutadans alienats?

És cert que una mena o altra de límits sempre existiran en tot. Ja és un tòpic sentenciar que la llibertat de cadascú s'acaba allí on comença la dels altres. Si em trepitgen l'ull de poll em queixaré i, si tant convé, denunciaré el trepitjador al jutjat de guàrdia; però no se m'acudirà de fer una rebequeria i posar-me a trencar fanals, ni, si és que l'adoloriment no m'ha fet perdre el seny, em revenjaré ventant mastegots. Si els obrers d'una empresa no assoleixen les seves reivindicacions laborals per via de negociació, faran bé de declarar-se en vaga, però cometrien un solemne disbarat si, per protestar, destrossessin les màquines. I que diríem si el dret de reunió alguns l'aprofitessin per a dedicar-se a fer àpats de fetge de criatura i el d'associació per a organitzar grups destinats a assaltar mercats o a afaitar el cap dels qui duen els cabells massa llargs? Tots ens autolimitem, a cada moment, fins i tot en moltes coses que cap codi no considera delictives. Ho fem per respecte als altres; perquè la convivència ho exigeix; perquè considerem que l'interès comú està per damunt dels nostres personals impulsos i desigs.

I amb les nacions, doncs, no és el mateix cas? Sense cap mena de dubte. És per això que cap nació no té dret a oprimir-ne ni a explotar-ne d'altres; ni totalment ni en part. La nació que ho fa exerceix una acció imperialista; atempta contra el dret d'autodeterminació de la nació sotmesa i explotada, tant si la submissió i l'explotació són dutes a terme amb la tàctica del joc ras i patacada al cap, com si és usat el mètode més suau de la vaselina.

Ningú no pot pretendre que una nació es resigni a cedir part de la seva sobirania en benefici d'una altra. Ni tan sols ella mateixa. Només l'alienació podria fer possible que renunciés a un dret bàsic que condiona, irremissiblement, tots els altres drets. És un sofisma, fruit de l'alienació i dels malabarismes dels qui l'han provocada, afirmar que, tot exercint el dret d'autodeterminació nacional, un poble pot autoanul·lar o autorestringir la seva llibertat col·lectiva. Si s'hi avingués, ja no seria lícit de parlar d'autodeterminació, sinó d'autolimitació.

Un individu només pot acceptar certes restriccions si són compartides per tothom i beneficien a tots plegats. Passa el mateix amb les comunitats nacionals; les renúncies, en tot cas, han de ser recíproques i en benefici del conjunt de totes elles; mai en el d'una sola o d'algunes, que, llavors, resultarien privilegiades.

* * *

Més amunt deia que hi ha qui es refereix al dret d'autodeterminació amb la mateixa frivolitat amb que podria parlar-se del dret a anar de vacances a la Costa Brava. Però, a desgrat d'aquesta constatació, mai no m'hauria imaginat que algú ens etzibaria una sentència com la que segueix: *«Yo considero que hoy es reaccionario el derecho a la autodeterminación.»*

Aquesta sentència remata la intervenció de don Antonio García Trevijano en un col·loqui, publicat a «Triunfo», durant el qual, tot fent aparèixer els noms de Marx, Engels, Kautsky, Otto Bauer, Rosa Luxemburg, Lenin... ens diu que, ara i ací, la teoria de l'autodeterminació, fonamentalment elaborada pels marxistes, no interessa ni a la gran burgesia ni al proletariat; no passa, afirma, d'una dèria romàntica de la petita burgesia. Però el raonament del senyor García Trevijano ens resulta encara més inquietant quan, aventurant-se a valorar la capacitat mobilitzadora dels qui defensen el dret a l'autodeterminació, ens diu que aquest dret *«ha sido utilizado como un instrumento eficaz de lucha contra la dictadura y contra el fascismo (...), ha tomado unas proporciones tan importantes que hoy los partidos marxistas defienden el derecho a la autodeterminación sin darse cuenta que la clase obrera, hoy, no tiene ningún interés en el derecho a la autodeterminación».*

La primera pregunta que cal formular en considerar aquestes afirmacions és: com pot ser que la defensa d'un dret que no interessa a la gran burgesia ni al proletariat hagi adquirit una empenta tan colpidora? L'única resposta satisfactòria consistiria a admetre que si, havent-se'n desentès la gran burgesia i el proletariat, la defensa del dret a l'autodeterminació ha posat en moviment un potencial tan contundent de lluita, és perquè la petita burgesia té una força extraordinària; una força que, en un moment determinat, és de suposar que es veurà enfrontada amb el proletariat i la gran burgesia paradoxalment units en la lluita «progressista» contra el dret «reaccionari» a l'autodeterminació.

Però, anem a pams: si reconeix que el dret a l'autodeterminació ha estat utilitzat com un instrument eficaç contra la dictadura i contra el feixisme,

com pot haver caigut el senyor García Trevijano en l'embolic d'afirmar que aquest dret és reaccionari?

D'altra banda, queda clar que, en admetre que la defensa del dret a l'autodeterminació ha esdevingut un instrument eficaç de lluita contra el feixisme i contra la dictadura, el senyor García Trevijano no ignora que els qui combaten l'autodeterminació són precisament els partidaris de la dictadura i els feixistes. Llavors, per que intenta desorientar-nos?

Per voltes que hi doni, només se m'acut una resposta correcta: interessant-li desacreditar el dret a l'autodeterminació, el senyor García Trevijano es veu forçat a recórrer a malabarismes conceptuals; i, llançat en aquest terreny, procura matar dos pardals d'un tret: al mateix temps que, lligant-se la manta al cap, mira d'identificar el dret a l'autodeterminació amb les posicions polítiques que en són més antagòniques, intenta de deixar els partits marxistes en una posició compromesa, ja que si aquests partits defensen un dret que no interessa a la classe obrera, una de dues, o estan divorciats del proletariat o bé ells i el proletariat que hi milita no són més que uns oportunistes que defensen el dret a l'autodeterminació per aprofitar el gran potencial de lluita que proporciona la defensa d'aquest dret.

El clam a favor de l'autodeterminació a Euzkadi, a Galícia i als Països Catalans és intensíssim; no cal pas subratllar-ho, de tan evident com és. Però, tenint-lo ben en compte, potser val la pena de fer algunes puntualitzacions: és veritat que la immensa majoria dels grans burgesos, per una qüestió de lligams d'interessos econòmics, no tan sols és indiferent a l'autodeterminació de les nacions de l'Estat espanyol, sinó que s'hi oposa; tocant als obrers, de la mateixa manera que no tots tenen consciència social, n'hi ha que no es preocupen del dret a l'autodeterminació i, fins i tot, pot haver-n'hi algun que en sigui adversari. L'alienació, produïda per l'acció de l'aparell de l'Estat oligàrquic, no desapareix en un obrir i tancar d'ulls. Ara bé, mica més mica menys, això succeeix arreu del món on hi ha plantejats problemes per l'estil. I succeïa, potser amb més amplitud que no pas ara, en vida dels teoritzadors marxistes que anomena el senyor García Trevijano, el qual sembla voler-ho ignorar quan parla de l'autodeterminació com d'un «dret històric» que ha perdut vigència i posa al mateix sac Rosa Luxemburg i Lenin, els quals, sobre el tema que estem debatent, no anaven pas gens d'acord.

Lenin, replicant a Rosa Luxemburg, que gairebé sempre va emetre opinions semblants a les que ara sosté el senyor García Trevijano -opinions que el temps s'ha encarregat de demostrar que no tenen validesa-, va escriure: «El quid del còmic error de Rosa Luxemburg (...) resideix precisament en el fet

que per temor a fer el joc al nacionalisme burgès de les nacions oprimides hom beneficia no solament el nacionalisme burgès, sinó també el nacionalisme ultrareaccionari de la nació opresora.» I, referint-se a un cas concret, Lenin feia notar: «Apassionada per la lluita contra el nacionalisme a Polònia, Rosa Luxemburg ha oblidat el nacionalisme dels grans russos, malgrat que aquest nacionalisme ara és el més temible; és, ja se sap, un nacionalisme menys burgès, però més feudal; és precisament el més gran fre per a la democràcia i la lluita proletària. En tot nacionalisme burgès d'una nació oprimida hi ha un contingut democràtic general *contra* l'opressió, i a aquest contingut prestem un suport *incondicional*.» (Els subratllats són del mateix Lenin.)

Es clar que, com ja hem vist, el senyor García Trevijano, en el seu embolica-que-fa-fort, també resulta que s'adona que el dret a l'autodeterminació esdevé una arma eficaç contra la reacció. No resultarà, doncs, que quan, contradient-se, afirma que aquest dret és reaccionari i diu que el proletariat no s'hi interessa es refereix no pas als obrers de cada una de les nacions sotmeses, sinó als del conjunt de l'Estat espanyol i, d'una manera especial, als immigrants que, degut precisament als condicionaments creats per la dictadura i el feixisme, viuen marginats dins la nació en que han anat a raure, i, d'una manera més o menys conscient somia en un neolerrouisme? En aquest cas, però, també s'equivoca si creu que els partits marxistes han de desentendre's del dret a l'autodeterminació de les nacions sotmeses.

Cap partit demòcrata, sigui marxista o no ho sigui, no es pot desentendre d'aquest dret; de cap dret. Els marxistes menys que ningú; sobretot els qui en el seu bagatge de teoritzadors hi duen Lenin. Recordem que Lenin, que creia que «per autodeterminació de les nacions s'entén la seva separació estatal de les col·lectivitats de nacionalitat estrangera, s'entén la formació d'un Estat nacional independent»; que diu que «seria error ni entendre per dret a l'autodeterminació tot el que no sigui el dret a una existència estatal separada»; que puntualitza: «*L'autodeterminació de les nacions*, en el programa dels marxistes, *no pot tenir*, des del punt de vista històrico-econòmic, cap altra significació que l'autodeterminació política, la independència estatal, la formació d'un Estat nacional» (els subratllats són de Lenin), d'una manera ben contundent afirmava: «El centre de gravetat de l'educació internacionalista dels obrers dels països opressors cal que estigui en la practica i en la defensa de la llibertat de separació dels països oprimits. Si no és així, *no hi ha* internacionalisme. Tenim el dret i el deure de tractar d'imperialista i de canalla tot socialdemòcrata d'una nació opressora que *no realitzi* tal propaganda.» (Els subratllats són de Lenin.)

Tal vegada convindria que tot això fos tingut en compte pels qui, com el senyor García Trevijano, exposen obertament el seu refús del dret a l'autodeterminació i pels qui l'accepten amb l'esperança de mistificar-ne el significat, i així neutralitzar-lo a l'hora de fer-lo efectiu.

ENTORN DEL FET NACIONAL²

Per diverses causes, entre les quals cal destacar la manca de llibertat d'expressió, el fet nacional català no sempre ha estat explicat d'una manera correcta. D'altra banda, sovint és objecte de valoracions extremament subjectives, fonamentades tan sols en prejudicis. A conseqüència de tot plegat, entre afirmacions i negacions rotundes, ens trobem amb una terminologia que, fent tota mena de cabrioles semàntiques, no significa la mateixa cosa per a tothom. És el que succeeix en el concepte de separació i els seus derivats, que, submergit en un garbuix de connotacions, ha desorientat molta gent; i mentre els uns el fan servir d'espantall, n'hi ha d'altres que intenten desterrar-lo del llenguatge corrent, de la mateixa manera que certs mots que designen determinades parts del cos són silenciats en els nuclis socials puritans. De vegades, ha estat usat sense venir-hi a tomb.

No ve a tomb, per exemple, dir que la Guerra dels Segadors era una guerra de separació, si és que amb aquest mot volem indicar que la Catalunya-Principat es deslligava d'un altre país, ja que amb cap país no estava unida. El Principat de Catalunya, que com València i les Illes Balears havia tingut un monarca comú amb Aragó, sense, però, que tots plegats constituïssin un cos polític unitari, sinó una confederació, per causa d'uns esdeveniments prou coneguts, que culminaren amb l'enllaç matrimonial de Ferran i Isabel, en regnar el nét d'ells dos -Carles I-, junt amb tota la Confederació catalano-aragonesa passava a tenir el mateix monarca que Castella; i, després, que Portugal durant seixanta anys. Malgrat que amb tendència restrictiva per a cada un dels fets nacionals peninsulars, es tractava d'una confederació més amplia. Catalunya continuava amb les seves pròpies Corts, de les quals es derivava la Generalitat i, com havia quedat establert des de feia segles, cap monarca no era reconegut pels catalans fins que no havia jurat respectar i defensar les Constitucions de Catalunya. Es tractava, doncs, d'una monarquia pactada. Felip III (tercer a les terres de la Confederació catalano-aragonesa i a Portugal, IV a Castella) va trencar el pacte.

Secundant la política del comte-duc d'Olivares, Felip III pretenia imposar al Principat de Catalunya les lleis que regien Castella; no pas perquè ningú considerés que aquestes lleis eren més justes, sinó perquè eren les que afavorien els designis de les oligarquies que li donaven suport. Unes lleis que,

² Publicat a l'*Avui*, 13 maig 1976.

de molts anys ençà, permetien l'explotació del poble castellà que, a Villalar, vençuts els comuners, havia perdut les últimes esperances de llibertat. Mentre a Castella el rei, entre altres prerrogatives que limitaven considerablement els drets dels ciutadans, tenia la de poder ordenar l'enrolament de tothom als terços i la d'exigir tants d'impostos com li eren necessaris, al Principat, on el poble fruïa de molta més llibertat, ningú no podia ser mobilitzat si el territori català no era envaït, i els únics impostos possibles eren els que les Corts catalanes aprovaven. Les Constitucions de Catalunya, per tant, eren un obstacle a l'expansió imperialista de la Corona que, amb la campanya de Flandes, cada dia necessitava més homes i més diners.

L'actitud de la Corona enfront de la legislació i de les institucions polítiques catalanes provoca la revolta dels segadors, que fou secundada per la Generalitat, i el Principat va canviar de monarca. És el mateix que havia fet al segle XV amb Joan II, que no era pas rei de Castella; i com aleshores, després d'uns anys de guerra, acaba reconciliant-se amb el monarca que havia destronat. Ni en un cas ni en l'altre hi havia separació en relació amb cap altre poble; es tractava, simplement, d'evitar la submissió.

Els catalans van tornar a canviar de rei quan Felip d'Anjou (IV als Països Catalans, V a Castella, V a tot arreu quan els catalans van ser derrotats) adoptà actituds que els feren témer que la política del comte-duc d'Olivares seria de nou assajada. L'arxiduc Carles d'Àustria els ofería més garanties. I, aquesta vegada, no solament fou el Principat el que deixa de reconèixer Felip d'Anjou, sinó tota la Confederació catalano-aragonesa.

Ara, tampoc els catalans no lluitaven per separar-se de cap altre poble, sinó en defensa dels seus drets nacionals. I aquesta vegada encara apareix amb més claredat un factor importantíssim: els catalans manifesten, en repetides ocasions, i en les més solemnes, que en lluitar per la seva llibertat defensen, també, la dels altres pobles. D'una manera ben concreta, tot lamentant que els castellans haguessin vist «eclipsada del tot la seva llibertat en la desgraciada batalla de Villalar», denuncien que les oligarquies que els governen, per tal de tenir «més mà en despòtic poder», els proposen «facilíssims pretextos per a poder fer naturalesa de l'odi» contra els catalans. Els catalans consideraven que el poble de Castella havia estat enganyat pels qui l'oprimien i explotaven; tenien consciència de no estar enfrontats amb un altre poble, sinó amb els qui, després d'haver-lo esclavitzat, intentaven d'esclavitzarne d'altres. La llibertat que volien per a ells, la volien també per a tots els altres pobles de la Península. Lluitaven per la llibertat de tots plegats dins l'estructura de la monarquia federal.

Tindrem, doncs, que el separatisme català mai no ha existit? Pilon interminables de documents demostren que començà a configurar-se tan bon punt els Països Catalans van perdre la seva llibertat política per a, súbdits ja de Felip V, passar a dependre del «Consejo de Castilla». En el moment en que tota la Península, excepte Portugal, esdevé, de fet, una gran Castella, el separatisme -independentisme potser seria el nom més escaient-neix. Un separatisme, un independentisme, però, que no significa mai isolament; que, impregnat del mateix sentit solidari que tenien els defensors de la Barcelona assetjada els anys 1713-1714 pels exercits de Felip V, vol la llibertat de tots els pobles i la germanor entre tots ells. Un separatisme, un independentisme que, arrelat en la tradició de la Confederació catalano-aragonesa, en la qual la independència de cada país i l'estreta col·laboració de tots ells, no tan sols no eren antagòniques, sinó que es complementaven, no rebutja els pactes, les aliances, la coordinació entre nacions -com més nacions millor-, sinó que s'hi sent del tot predisposat. El que vol és que no n'hi hagi d'oprimides ni de discriminades.

Imaginem, per un moment, que la Confederació catalano-aragonesa, que lluitava pel triomf de l'arxiduc Carles d'Àustria, hagués assolit el seu objectiu i que els Països Catalans, arraconant el concepte de llibertat per a tothom que els movia, en nom d'Espanya haguessin volgut, i pogut, explotar la seva victòria sotmetent el poble castellà a les seves conveniències i imposar-li la llengua catalana, que llavors hauria esdevingut la llengua espanyola. Per molt que els castellans ja estiguessin acostumats a la subjecció, haurien acceptat aquests greuges? No oblidem que, durant l'Edat Mitjana, Castella va ser separatista enfront de Lleó, que, deien, volia «asoberbiarla».

L'ESPANYA DE FELIP V³

Quan, l'any 1707, Felip V ocupa el Regne de València i, al·legant el «*justo derecho de conquista*», hi aboleix els òrgans d'autogovern, el monarca vencedor expressa clarament que la submissió que exigeix als valencians la imposarà a tots els altres pobles peninsulars que caiguin sota el seu domini. Ben explícitament declara: «*He juzgado por conveniente (...) reducir todos mis reinos de España, a la uniformidad de unas mismas leyes, usos, costumbres y tribunales, gobernándose igualmente todos por las leyes de Castilla, tan loadas y plausibles en todo el universo.*»

Felip V, i amb ell les oligarquies que li donen suport, perquè en ell troben suport els seus interessos, comença a fer realitat el vell projecte del comte-duc d'Olivares, frustrat el 1640 per l'alçament dels segadors. Però, per molt que apel·li sense embuts al *dret de conquesta*, per al qual dret, si és que el considera just, no cal que cerqui cap mena de justificació tocant a la forma de fer-lo efectiu, Felip V sent la necessitat d'aclarir el perquè, entre les diverses lleis dels seus diferents reialmes, són precisament les de Castella les que tria a l'hora de reduir-los tots a la uniformitat. És per això que afirma que es tracta d'unes lleis amb les quals el món s'embadaleix.

És evident -ja ho era quan el comte-duc d'Olivares parlava d'imposar arreu «*un rey y una ley*»- que del que es tracta és d'estendre i de consolidar l'absolutisme arreu. Aquelles lleis «tan lloades i plausibles en tot l'univers», no són pas unes lleis que els castellans hagin volgut, sinó precisament unes lleis que els havien estat imposades per a dominar-los i explotar-los. El poc o molt protagonisme que, tenint en compte els condicionaments de l'època, havia pogut tenir el poble castellà en l'ordenació de la seva vida col·lectiva, havia desaparegut completament l'any 1520, en ser derrotats els comuners a Villalar. Si ara hom es referia amb èmfasi a l'alta virtualitat de les lleis de Castella, era per a emascarar els veritables propòsits del conqueridor: aplicar a tots els pobles que anaven formant part de la monarquia borbònica unes formes de dominació que ja havien servit per a convertir els castellans en dòcils vassalls. I de retop, en estendre l'opressió a les altres nacions de les quals esdevenia monarca, Felip V consolidava l'esclavitud del poble que

³ Publicat a l'*Avui*, 16 novembre 1976.

nodria de combatents el seu exercit i que, amb l'ajuda de França, li donava el triomf .

Les bases de l'Estat espanyol únic eren posades sota el signe de Castella; en nom de Castella. I la llengua de Castella esdevenia l'única llengua oficial d'aquest Estat. Per aquest camí, el poble oprimat de Castella tenia la sensació d'haver esdevingut el «poble elegit»; afalagant-lo, tocant-li els més íntims ressorts de la vanitat, era empès a reblar les seves pròpies cadenes tot encadenant els altres pobles.

Ho veien ben clar els defensors de la Barcelona assetjada des del juliol del 1713 fins a l'11 de setembre del 1714. El discurs pronunciat per Ferrer i Ciges a la Junta de Braços del 5 de juliol del 1713 és ben eloqüent en aquest sentit: «No he de callar els falsos pretextos dels quals els ministres castellans, que tiranitzen els indefensos pobles de Castella, se serveixen per a imprimir perniciosas màximes en aquells ànims ignorants i senzills, a fi de mantenir-los en dura dominació i fer-los més pesat el jou de la seva esclavitut, ja que procuren inspirar en els seus cors la rancúnia i el rigor contra nosaltres amb l'oprobriós caràcter de rebels amb que ens denigren (qualificant així la nostra constància i la unió en mantenir les nostres lleis i privilegis) (...). Dignes són de compassió els enganyats pobles de Castella, i en general tota l'Espanya, per l'ambició, vanitat i cobdícia dels ministres passats que, com famolenques sangoneres, han xuclat amb la seva ignorant conducta la sang dels senzills pobles (...). És tan antiga com depravada la malícia que han alimentat els ministres castellans en els ànims d'aquella dòcil Nació a fi que, dissipades les seves discòrdies, els nacionals tinguessin més ma en despòtic poder, proposant-los facilíssims pretextos per a fer naturalesa de l'odi (...). Aquesta antipatia, antiga emulació, ha estat la seva ruïna i la que al present amenaça aquest Principat.»

Els catalans que lluitaven en la Guerra de Successió contra els exercits franco-espanyols de Felip V tenien clara consciència que gràcies a les seves Corts, a la Generalitat, al Consell de Cent, a les seves Constitucions i d'altres Drets, tenien reconegudes, àdhuc els «plebeus», moltes més llibertats individuals que no pas els habitants de la majoria de les altres terres, sobretot que els de Castella. És per això que es jugaven tan aferrissadament la vida en defensa de la seva pàtria.

Amb la caiguda de Barcelona l'11 de setembre del 1714, l'absolutisme representat per la figura de Felip V havia vençut l'últim obstacle important que li era oposat a la Península. Mallorca cauria l'any següent. I com a conseqüència de la derrota dels Països Catalans, que era al mateix temps la derrota de tota l'antiga Corona d'Aragó, hom començava a posar els

fonaments d'un Estat opressor no solament de les nacions que havien de sotmetre's a les lleis de Castella i a la llengua de Castella en la qual eren dictades aquestes lleis, sinó del mateix poble castellà, que havia estat la primera víctima i, al mateix temps, el primer instrument de les poderoses oligarquies que s'imposaven per la força a tots plegats.

OPRESSIÓ I IMMIGRACIÓ⁴

No crec que cap demòcrata sincer deixi d'afirmar que el dret de cada u de canviar de ciutat, de contrada, de país per anar a viure allà on més li plagui, és tan bàsic com qualsevol altre dels drets humans. Sense cap mena d'impediment, tothom ha de poder fixar la seva residència a qualsevol de les cinc parts del món; tant és que la resolució la prengui per preferències de clima, de paisatge o de manera de ser de la gent. Aquest dret, però, generalment és exercit a contracor: hom en fa ús -i de vegades cal que se'l prengui venent innumbrables dificultats-, no a la recerca d'unes característiques geogràfiques o psicològiques que per al seu desenvolupament personal li puguin semblar més apropiades que no pas les de la seva terra, sinó forçat per la necessitat, condicionat per un desenvolupament sòcio-econòmic que no li permet de viure dignament. En aquest cas, el qui emigra fent ús del dret de mudar de lloc de residència, no tria lliurement, sinó que actua a causa d'una situació d'injustícia que li condiciona les decisions; fa ús d'un dret, que en unes altres circumstàncies potser ni tan sols se li hauria acudit que existís, a conseqüència d'haver-li estat negats una pila d'altres drets que ell hauria volgut exercir en la seva terra. Quants gallecs, aragonesos, andalusos o extremeños, posem per cas, haurien emigrat a França, a Suïssa, a Alemanya o bé a Catalunya si a la seva terra haguessin trobat els llocs de treball prou remunerats que els calien?

Per no poder exercir uns drets que bé prou que els interessaven, s'han vist empesos a aferrar-se a un dret que, per les connotacions d'injustícia en que apareix emmarcat, més aviat hom tendeix a valorar com una mena de càstig. No és estrany, per tant, que aquests immigrants, instintivament, mirin amb malfiança la comunitat en la qual han anat a raure.

Tocant a la comunitat que els rep, no vulguem suavitzar la realitat contemplant els fets amb ulleres de color de rosa; en molts moments l'immigrat hi és vist amb recel pel proletariat autòcton. L'abundància de ma d'obra no afavoreix els sous alts i propicia l'aparició d'esquirols. El poble sap, i quan no ho sap ho intueix, que l'emigració procedent de terres amb un nivell de vida més baix només afavoreix els interessos capitalistes: el capitalisme del país que rep la ma d'obra, juntament amb el capitalisme

⁴ Publicat a l'*Avui*, 17 març 1977 i 31 març 1977.

internacional que hi manté lligams -gràcies a l'afluència d'immigrants poden ampliar els negocis en moments conjunturals favorables- i les oligarquies financeres del país d'origen de la ma d'obra, les quals, d'aquesta manera, resolen amb facilitat la conflictiva problemàtica de l'atur forçós.

Quan un poble treballa a ple rendiment, quan no solament no té parats sinó que es troba amb més demanda que oferta en la borsa del treball, ha arribat a un nivell de desenvolupament òptim. Llavors tot el que sigui ampliar la indústria del país anant a cercar com a únic recurs ma d'obra estrangera, només significarà un guany per als industrials.

Tindríem, doncs, que una solució racional dels problemes derivats dels diferents nivells econòmics dels pobles consistiria en una planificació a escala mundial que, evitant les grans concentracions industrials, permetés un harmònic desenvolupament de l'economia de tots els països. Per a arribar-hi, és clar, caldria canviar de soca-rel moltes coses.

Fins ací, forçosament d'una manera massa esquemàtica -l'extensió d'un article de les característiques del que escric no permet ni aprofundir ni entrar en gaires matisos-, la problemàtica que neix de la necessitat que molts milions de persones han d'abandonar el seu país a la recerca d'una vida més digna, l'he intentat centrar en una realitat que sovint oblidem: d'una manera general, la immigració no té res a veure amb els interessos del poble dels emigrants ni amb els del poble que els rep; només beneficia de debò els qui exploten l'un i a altre.

És a partir d'aquesta constatació que, bo i tenint en compte les altres característiques que són comunes a les immigracions de tot arreu, voldria donar un cop d'ull a les característiques especials que aquesta qüestió pren al nostre país. Crec que és ben clar per a tothom que a Catalunya el problema de la immigració esdevé enormement complex. Per començar, els immigrants de llengua castellana que hi vénen parlen un idioma que és l'oficial (ací i allí); al mateix temps que és el d'ells, el del seu poble, és també el dels mitjans de comunicació, el de l'escola, el de la universitat, el de la cultura; el de l'Estat i el de les cançons de bressol. En canvi, de la llengua del poble amb el qual han vingut a viure, de moment només en saben que costa d'entendre i que, per tant, els fa nosa. Tocant als catalans, no sempre som capaços d'adonar-nos que, a desgrat que l'idioma que parlen els obrers immigrants i els funcionaris que ens envia el govern de Madrid per a sotmetre'ns és el mateix, generalment, uns i altres, funcionaris imperials i proletaris immigrants, tenen llenguatges ben diferents.

* * *

Els castellanoparlants que emigren a Alemanya, posem per cas, saben que surten del seu país i se'n van a un altre. Saben, també, que a Alemanya es parla l'alemany; troben, per tant, ben lògic que a Alemanya l'alemany sigui la llengua normal de comunicació a tots els nivells; la llengua que hom parla a casa i a l'escola, la llengua del poble i dels funcionaris públics, la llengua dels qui combaten l'organització estatal vigent i, al mateix temps, la llengua de l'Estat. Però quan els castellanoparlants emigren a Catalunya, com que no necessiten passaport, tenen la impressió que no s'han mogut del seu país; els catalans, igual com ells, acrediten oficialment la seva personalitat amb un document d'identitat espanyol escrit en Castella. I quan els castellanoparlants s'adonen que la gent originària dels Països Catalans parla una altra llengua, de moment s'inclinen a pensar que aquesta altra llengua, la catalana, hi és parlada de més a més. Per raó de la manipulació de la qual han estat víctimes a la seva terra d'origen, manipulació que no quedarà interrompuda amb el canvi de residència, els serà difícil d'admetre que als Països Catalans el castellà és una llengua imposada; que si hi ha esdevingut oficial és, tan sols, per la convincent raó de la força de les armes.

I si creuen que als Països Catalans el castellà hi és tan normal com al país d'on ells provenen, per que s'han de complicar l'existència procurant de fer-se seva la llengua catalana?

Pot donar-se el cas que més d'un l'apregui per raons de treball, perquè li caigui en gràcia o per allò d'«el saber no ocupa lloc»; però només qui pren consciència de la manipulació que ha sofert, només qui s'adona que els Països Catalans no són una prolongació del seu país d'origen comença a valorar la qüestió de l'idioma com el reflex d'una psicologia col·lectiva diferenciada, i, qualsevulla que sigui la terminologia que usi, esdevindrà conscient de trobar-se involucrat en una comunitat nacional diferent de la del seu lloc de naixença; llavors, entre les diverses opcions que se li presenten, podrà triar la d'integrar-s'hi o bé la d'intentar destruir-la tot engruixint els rengles de l'opressor.

En parlar de l'opressió, però, cal no oblidar que tota mena d'opressor recluta una part important de les seves hosts entre la gent alienada i que, per aquest motiu és imperiosament necessari de procurar que tothom que vingui a viure als Països Catalans (al mateix temps convé no negligir els qui hi ha nascut i encara viuen a les palpentes) esdevingui plenament conscient de la realitat nacional catalana, ja que el dia que l'imperialisme no compti amb servidors inconscients veurà molt disminuïdes les seves possibilitats.

És clar que conscienciar els immigrants, informar-los de la nostra realitat nacional, no ha de voler dir convertir-los en catalans. Sembla que tothom esta d'acord a considerar català, plenament català, tothom qui viu i treballa a Catalunya; però mai no serà únicament la nostra voluntat, la dels catalans de naixement, per bona que sigui, la que decidirà; allò que cal, allò que és bàsic per a esdevenir català de debò, s'hagi nascut aquí o bé en un altre indret, és voler-ne ser i sentir-se'n.

Ara bé, si els immigrants tenen el dret de ser catalans, també tenen el dret de no ser-ne. Molts dels qui han vingut a viure a la nostra terra ni s'identifiquen amb els qui ens tenen a sota peu ni volen deixar de ser allò que havien estat fins al moment de venir a viure amb nosaltres; és el mateix que passa a molts catalans que han anat a raure en altres terres. Si ens respecten, acceptem-los tal com són i tractem-los tal com nosaltres voldríem ser tractats si ens trobéssim en el seu cas.

Ja sé que si als immigrants castellanoparlants no els és fàcil de comprendre el fet nacional català, també a nosaltres, de vegades, ens costa de considerar amb objectivitat la seva presència en el nostre país. Sabem que la llengua que ells parlen és la mateixa dels qui ens oprimeixen des de començament del segle XVIII; que és *l'idioma del imperio*, imposat per la força de les armes. I no tothom esta sempre predisposat a adonar-se que no hi ha cap llengua que no hagi servit per a defensar injustícies i que, d'altra banda, totes són aptes en la lluita per la llibertat. Si bé la llengua de les oligarquies que controlen l'Estat espanyol és la mateixa dels immigrants d'Andalusia, d'Extremadura, de Castella que, fugint de la misèria han vingut a viure amb nosaltres, els llenguatges dels uns i els altres (cal, és clar, incloure en el bloc dels oligarques els immigrants que actuen al seu servei) són ben diferents. El dels qui han vingut a la nostra terra a la recerca d'unes condicions de vida que allí els eren negades, d'una manera o altra coincideix amb el dels qui lluiten per l'alliberament nacional dels Països Catalans. Els uns i els altres estem sotmesos a la mateixa tirania. L'opressor nostre i el d'ells, el qui els ha forçats a emigrar, és el mateix. Cal que no ho oblidem ni un sol moment, que tothora estiguem alerta.

**L'IDEARI NACIONALISTA DE JOSEP
NARCÍS ROCA I FERRERAS I
DE DOMÈNEC MARTÍ I JULIÀ.
DOS TEORITZADORS QUE ES
COMPLEMENTEN**

JOSEP NARCÍS ROCA I FERRERAS, TEORITZADOR BÀSIC DE L'ALLIBERAMENT NACIONAL CATALÀ⁵

Josep Narcís Roca i Ferreras ha romàs pràcticament oblidat durant vuit dècades. Els pocs, poquíssims, que l'han tingut en compte d'ençà dels inicis del nostre segle s'hi han referit molt de passada, gairebé sempre d'una manera mimètica; i fins i tot quan algú li ha dedicat una certa extensió - Carrera i Pujal és qui més se n'ha ocupat-⁶ només ens n'ha indicat algun aspecte i, encara, sense atorgar-li, ni remotament, el relleu que li correspon.

Per la meua banda, vaig començar a parlar-ne i a donar-ne textos a *Orígens i evolució del federalisme català*,⁷ a l'«Avui»⁸ i, amb força més extensió, a *Panoràmica del nacionalisme català*.⁹ Ara n'estic enllestit un estudi monogràfic, si bé l'elevat nombre d'articles, assaigs polítics i estudis historics que Roca i Ferreras publicà en diferents diaris i revistes, de vegades signant només amb inicials i, ben sovint, sense signar, obliguen a una recerca pacient que no permet cremar etapes amb gaire facilitat. És, però, aquesta gran quantitat de treballs apareguts en tan nombroses i diverses publicacions allò que ens duu a creure que el pensament d'en Roca i Ferreras estava a l'abast d'un important i variat nombre de lectors, sobretot si tenim en compte que la majoria dels diaris i revistes que publicaven els escrits d'en Roca i Ferreras gaudien de gran prestigi i tenien una àmplia difusió.

El relleu amb que aquests escrits apareixien, sovint a primera pagina, ens referma en aquest convenciment. Potser ni caldria que els testimonis de

⁵ Publicat a *L'Avenc*, 2 maig 1977.

⁶ J. CARRERA I PUJAL: *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Ed. Bosch, Barcelona 1957-1958, 7 vols.; vol. V, pàgs. 489-492; VI, pàgs. 149-150; VII, pàgs. 267-268, 295, 302, 303.

⁷ Fèlix CUCURULL: *Orígens i evolució del federalisme català* (Edicions d'Aportació Catalana), Barcelona 1970, pàgs. 39-42, 71-78, 82-83, 85-91, 101-102, 117-119.

⁸ Fèlix CUCURULL, al diari *Avui*: *La Mancomunitat i la República catalana* (10 juny 1976), *Un míting* (24 juliol 1976), *La primera commemoració de l'Onze de Setembre* (2 setembre 1976), *Qüestió nacional i internacionalisme proletari* (30 setembre 1976), *El patriotisme social* (14 octubre 1976), *L'alliberament social i nacional* (28 octubre 1976).

⁹ Fèlix CUCURULL: *Panoràmica del nacionalisme català*, Edicions Catalanes de París, París 1975, 6 vols.; 1, pàg. 27; 11, pàgs. 27, 28-29, 52, 54-64, 65-72, 218-219, 259-261, 264-286, 287-290, 291-296, 297-301, 303, 323-333, 340-342, 347-348, 350-351, 353-363, 384-385, 390; m, pàgs. 21-24, 30, 88, 103-105; IV, pàg. 70.

l'època ens confirmessin que despertaven un gran interès; un d'aquests testimonis ha deixat escrit que els «llegidors els esperaven amb delera».

El fet que molts dels treballs d'en Roca i Ferreras apareguessin sense signatura em sembla que només pot ser interpretat en el sentit de considerar-ne el contingut doctrinal ben encaixat en les coordenades ideològiques en que es movien els periòdics que els publicaven. Tenint-ho en compte, a mesura que va essent identificat en Roca i Ferreras com a autor d'una importantíssima part dels articles sense signatura apareguts a «*La Independencia*» (1871-1875), hom s'adona de fins a quin punt era ell qui principalment marcava la tònica en aquest important diari dels republicans demòcrates federals del Principat. Més endavant, no fou pas menys gran la influència que, com a redactor, exercí damunt «*L'Arch de Sant Martí*», en la qual publicació (bisetmanal durant dos anys i, mig; setmanal durant la resta del temps que va aparèixer), des del 1885 fins al 1891 publica una gran quantitat d'articles.

També va ser molt important la seva col·laboració a la «*Biblioteca Artística i Literària de l'Arch de Sant Martí*», «*La Avanzada*», «*El Diluvio*», «*El Estado Catalán*», «*El Federalista*», «*La Publicidad*», «*La Renaixensa*», «*Revista de Gerona*» i, si bé amb menys intensitat, a «*L'Avenç*», «*La España Regional*», «*La Imprenta*», «*El Independiente*», «*El Sabadellès*», «*La Revista Republicana Federal*», «*La República*» i «*La República Ibérica*», aquestes dues darreres de Madrid.

Josep Narcís Roca i Ferreras és autor de les biografies de Capmany, Viladomat, Gimbernat, Güell, Fontanella, Claris, Balmes i Monturiol, que, junt amb les que escriví Josep Coroleu, es troben en el volum *Galería de catalanes ilustres*, editat a Barcelona per Antoni Esplugues. El seu únic llibre, totalment seu, *La Inmortal Ciudad. Recuerdos de la historia y de los monumentos de Gerona* (1885), va molt més enllà del que el títol podria donar a entendre; constitueix un documentat estudi que, un cop més, evidencia la gran lucidesa amb que Roca i Ferreras era capaç d'encarar-se críticament amb la història de Catalunya, que tan bé coneixia.

Roca i Ferreras, que orgullosament es proclamava descendent de remences i integrat, per ascendència familiar i per voluntat pròpia, en les classes populars, nasqué, sobre l'any 1831 (encara no puc precisar-ho) a Barcelona, on es llicencià en medicina i en farmàcia. Tal com estava establert en aquella època, s'hagué de doctorar a Madrid.

Tots els testimonis escrits que ens han arribat sobre en Roca i Ferreras, tots sense excepció, coincideixen a presentar-lo com a home d'una honestat i

d'un patriotisme a tota prova, afable, modest, dotat d'una clara intel·ligència, d'una gran fermesa de caràcter i d'una precària salut. La seva constitució malaltissa, però, no li impedí de desenvolupar una extraordinària activitat, tant pel que es refereix a l' exercici de la medicina, que el convertien una mena de pare pedaç de tota classe de malalts, sobretot dels econòmicament desvalguts, com a l'hora de desenvolupar els seus estudis històrics, polítics i socials. La seva capacitat de treball fou extraordinària. En referir-se a la seva mort, hom pogué escriure: «La ciència ha perdut un de sos fills més dignes; i la Pàtria Catalana un dels apòstols més fermes, que fins a l'últim moment de la seva vida lluita en pro de la seva llibertat i redempció.» Uns anys abans, Josep Narcís Roca i Ferreras s'havia referit a ell mateix amb les següents paraules: «Quan s'ha d'obrir un camí o carretera en el terreny més muntanyós, feréstec i desigual, va un home amb una bandereta a la ma molt més endavant dels enginyers i es posa lo més alt i lo més lluny que pot a la direcció que ha de portar la carretera o el camí, per a assenyalar la línia que s'ha de seguir i el punt on s'ha d'arribar. Vull ser aquest home, aquest sentinella avançat, i que ho sigui el catalanisme en benefici de la llibertat general.»

* * *

Josep Narcís Roca i Ferreras és una figura bàsica del catalanisme; la més coherent i de més amplia visió política del segle XIX i, per tant, la més actual; gairebé tot el que després d'ell ha estat escrit en sentit doctrinal i tots els plantejaments tàctics i estratègics que posteriorment han estat adoptats pels diferents corrents ideològics integrats en el catalanisme, es troben ja en les formulacions d'en Roca i Ferreras d'una manera més o menys explícita, ben sovint explícita del tot.

Aprofundint en la història, Roca i Ferreras afirma que «*l'esperit d'independència nacional, l'esperit autonòmic* o de regir-se solament per ses lleis pròpies», és una de les constants més característiques del poble català. Sempre els catalans ho han sacrificat tot, fins donar la vida, a aquest objectiu. Un altre dels trets més característics dels catalans és «*la tradició de les llibertats* que avui en diem polítiques, municipals i democràtiques i *d'alliberament o d'emancipació de classes socials*. De manera que la tradició independent o autonòmica de Catalunya no és d'independència o autonomia qualsevol o comsevulla, sinó d'independència o autonomia de cara a l'exterior, amb llibertat del poble (...) a l'interior». És la tradició que arrenca dels *buscaires*, de les lluites dels *remences* i dels altres moviments de reivindicació popular. Aquesta és la veritable tradició, la dels

«catalanistes revolucionaris, dels catalanistes republicans, democràtics, dels catalanistes que miren endavant». És l'autèntica tradició de Catalunya, la que desemboca en el socialisme, i no té res a veure amb la tradició dels qui s'anomenen tradicionalistes, la qual no és res més que una falsa tradició que arrenca de la Catalunya desnaturalitzada pels anys d'esclavitud. I, tot considerant que l'única tradició catalana autèntica és la de la democràcia amb totes les conseqüències, la de la lluita de les classes populars per a assolir el poder, que a Catalunya només pot ser català sense cap mena de mistificació ni de subordinació, passa de la història apresada a través dels documents i de la memòria col·lectiva a la història viscuda personalment. «L'autor d'aquest article -ens dirà-, essent encara un noi, ha vist els mestres i jornalers de Barcelona alçar-se amb les armes a la mà i fer barricades al crit de llibertat i Catalunya, els ha vist començar i avançar molt l'enderrocament de la Ciutadella l'any 41 a 42 i els ha sentit parlar d'independència de Catalunya.» En referir-se al moviment contra Espartero, ens explica que hi havia la tendència «conservadora» a «moderada» i la «progressista», que «era catalanista a Catalunya». I afegeix: «Me'n recordo bé (...). L'element liberal de Barcelona i de tot Catalunya palpitava llavors en invocar la memòria de la independència i les llibertats catalanes, mentre que l'element conservador era castellanista (...). He vist tots aquells moviments (...) l'alçament i el bombardeig de l'any 42, el pronunciament de l'any 43 contra Espartero, i puc respondre de la veritat i certesa del que dic.» Explica que els conservadors van deixar de ser separatistes quan a Madrid hi hagué un govern que coincidia amb els seus interessos de classe. «La gran ensenyança d'aquells temps -comenta- és el catalanisme dels progressistes que tant l'any 41 en començar l'enderrocament de la Ciutadella de Barcelona, com l'any 42 i 43 (...) es varen passar contra els catalans unitaris com ha estat els moderats, que tenien idees centralitzadores i castellanistes.» En referir-se, en general, a totes les lluites populars catalanes, escriu: «La llibertat, l'emancipació, la independència de la pàtria catalana són l'anima, l'esperit, el ressort, el foc i la vida d'aquests moviments dels catalans. (...) Tots aquests liberals i republicans de totes aquestes èpoques han estat sempre en major o menor grau per l'autonomia, per la independència de Catalunya. De manera que aquesta independència, aquesta llibertat nacional, ha anat sempre unida, com l'espasa al puny, a la idea, al sentiment i al concepte de la llibertat en el poble i en el ciutadà.»

Roca i Ferreras afirma: «Catalunya, república democràtica, avançada i independent, ha estat sempre el meu lema.» Vol la «República democràtica catalana [alguns cops en diu República "popular"], amb ambaixades i consolat catalans a Madrid i pertot»; vol «l'home lliure en la nacionalitat lliure, el català lliure en la Catalunya lliure». No creu que la burgesia pugui

dur mai la independència a Catalunya. Basant-se en el que la burgesia catalana ha fet des dels inicis del segle XIX, té la convicció que, per por de perdre el migrat mercat espanyol, no solament no desenvoluparà mai a fons les seves energies a favor de l'alliberament nacional de Catalunya, sinó que frenarà tot moviment de les classes populars en aquest sentit; el frenarà, sobretot, perquè en la correlació de forces que s'establiria en una Catalunya independent, la burgesia hi perdria el seu predomini o bé el veuria molt minvat. La burgesia catalana no anirà mai més enllà de preconitzar fórmules d'autonomia que permetin la intervenció de tot el pes reaccionari de l'Estat espanyol a favor dels seus interessos de classe. Creu que la burgesia catalana només jugaria la carta de la independència de Catalunya si a Madrid hi hagués un govern progressista que preconitzés un canvi d'estructures socials; esta convençut, però, que si bé la burgesia, tota sola, no assoliria mai un Estat català independent, el proletariat, en canvi, formant un bloc compacte amb totes les classes populars, podria assolir-lo malgrat tenir la burgesia en contra.

L'any 1886, Roca i Ferreras va ser processat per un article, publicat a «*L'Arch de San Martí*», que es titulava **Ni espanyols ni francesos**; s'acabava amb el paràgraf següent: «Ni espanyols ni francesos súbdits; sinó catalans lliures, autònoms, confederats amb pactes lliures o amb senzills tractats d'aliança. Llibertat i fraternitat, res de vassallatge, ni de subjecció: independència i amistat de germans, tant respecte dels espanyols com dels francesos.» Vuit anys abans, acusat de «delicte de rebel·lió per mitja de la impremta», havia estat subjecte a procediment criminal -el fiscal demanava que fos condemnat a vint anys de presó- per un article, **Dos procediments per l' emancipació**, publicat a la «*Revista Catalana*», que sortia en comptes de «*La Renaixensa*», suspesa governativament, acusada de separatisme.

Si bé dels **Dos procediments per l' emancipació** -l'utilitzat per Portugal, Estats Units d'Amèrica, Bèlgica, Hongria, Irlanda... i el pacífic, a base de negociacions i pactes, que en el cas de Catalunya consistiria en la confraternització amb tots els altres pobles de la Península, donades les circumstàncies de l'any 1878, d'una manera ben realista es decantava pel segon, i a desgrat de la gran prudència amb que s'havia expressat, l'autoritat governativa troba que Roca i Ferreras era massa contundent en els seus plantejaments. No és estrany que, quan podia, Roca i Ferreras es queixés de la impossibilitat de parlar obertament i amb coherència del fet nacional català. «En va -escriu- es tractaria de sufocar amb afirmacions centralitzadores i autoritàries alguns problemes que sorgeixen en dir: Catalunya independent. Mentre no hi hagi més llibertat d'impremta que ara, quedaran en peu davant del públic aquestes afirmacions; molts catalans i

castellans les tindran per incontestables i definitives. (...) Si tinguéssim tanta llibertat d'impremta per a establir i sostenir totes les nostres tesis sobre Catalunya independent, com tenen els conservadors per a fer públiques les seves afirmacions unitàries sobre el separatisme, sobre les aspiracions nacionals de la nostra antiga nacionalitat, i sobre l'opinió que d'aquests greus extrems existeix al Principat, estariem tan satisfets com, ells.» Amb aquestes paraules o altres de semblants, farà sentir constantment la seva protesta per les traves posades a la llibertat d'expressió dels catalans progressistes.

Si bé, com tothom, sovint es veu obligat a usar eufemismes en fer plantejaments catalanistes, és Roca i Ferreras qui primer emprà el mot «nacionalisme» per a indicar el moviment d'alliberament nacional català; i és ell també qui, per primera vegada, després d'haver-se autoqualificat d'«independent» en el sentit d'«independentista», es declara separatista en lletra impresa; qualificatiu que continuarà autoaplicant-se, durant anys, sempre que podrà, fins a la seva mort.

Roca i Ferreras, que l'any 1873 escrivia «amb València, Catalunya i les Balears pot constituir-se un Estat federal separat, i pot constituir-se també un Estat confederat dividit en províncies descentralitzades; difícilment un Estat federal dintre de si mateix i confederat amb la resta d'Espanya», també serà el primer d'usar la denominació de Països Catalans. Textualment, l'any 1886, va escriure: «Unió nacional de les províncies catalanes, de tot Catalunya; simpatia de tots els Països Catalans d'ençà i d'enllà de l'Ebre, d'ençà i d'enllà dels Pirineus Orientals.» Malgrat tot, no s'esforça gaire a reivindicar-los com a constituents d'una sola comunitat nacional. Si bé sempre té en compte la unitat de llengua de la Catalunya Nord, les Balears, el País València i el Principat (a més de l'Alguer, al qual, quan ve a tomb, es refereix explícitament), creu que els valencians i els balears són «catalans que es castellanitzen».

Quan, en iniciar-se la Restauració, el canovisme feia impossibles els plantejaments polítics que s'havien obert camí en el període iniciat l'any 1868 amb la Revolució de Setembre, Josep Narcís Roca i Ferreras, posat en el dilema del «tot», que és allò que ell propugna, o el «res» («tot o res» fou el lema de la tendència independentista del republicanisme federal català), l'any 1877 creu que, sense renunciar a allò que ell s'havia proposat com a objectiu l'any 1873 («l'autonomia, la independència de Catalunya com a Nació, com a Estat, a tot estirar confederat amb els altres d'Espanya»), en comptes de lamentar-se i contemplar el passat amb enyorança, el que cal és veure què es pot fer, en aquell precís moment, de cara al reconeixement del Principat com a ens polític. S'adona que, si bé l'estructura del nou règim no

permet d'aplicar cap de les solucions que tres anys i mig enrera estaven a l'abast del poble, hi ha, en canvi, la possibilitat de crear en cada «regió històrica» una Diputació General que aplegui i coordini les activitats de les diferents Diputacions provincials que hi existeixen; per aquest procediment, podria ser constituïda la Diputació General de Catalunya. Ni més ni menys que la institució que l'any 1914, sota la presidència de Prat de la Riba, prendrà el nom de Mancomunitat, la qual Mancomunitat, però, mai no assolirà quelcom de molt important que Roca i Ferreras havia proposat com a factible l'any 1877: que el govern de Madrid li anés traspasant, o bé delegant, les seves funcions.

Però, no és pas aquest l'únic projecte de Josep Narcís Roca i Ferreras que Prat de la Riba podrà desenvolupar; l'any 1886, Roca i Ferreras va publicar una sèrie de quatre articles, el primer dels quals s'obria amb el paràgraf següent: «Aquest és un títol propi per a una gran obra històrica i política, és un títol massa gran per a uns quants articles, és un títol que compromet a un gran treball sobre el passat, el present i l'avenir de Catalunya, incloent-hi lo polític, lo social o econòmic, lo literari i lo filosòfic, tota la vida intel·lectual i moral del país, a més de l'existència material. Ens fem completament càrrec de la immensa desproporció entre lo que demana, significa i exigeix tan grandíols títol, comparat amb les petites consideracions i els pocs fets que podem reunir al seu voltant: mes no trobem títol més expressiu i exacte per a les reflexions i deduccions o conseqüències, i per als fets històrics que anem a presentar al lector sobre l'existència i la independència nacional de la nostra terra.» Aquest títol, el de la sèrie dels quatre articles de Roca i Ferreras publicats el 1886, correspon exactament, anticipant-se de vint anys, al del llibre que Prat de la Riba publicarà l'any 1906: **La nacionalitat catalana**. Tant el títol com el projecte corresponen a Josep Narcís Roca i Ferreras, el qual considerava que la «nacionalitat catalana amb el nom d'Iberia», ja existia més de 2.000 anys enrera «abraçant quasi tot el territori que formà després la Corona federal d'Aragó i estenent-se pel migjorn de l'actual França». (Prat de la Riba escriurà que «l'etnos ibèrica, la nacionalitat ibera, estesa des de Múrcia al Ròdan», constitueix «la primera anella que la historia ens deixa veure de la cadena de generacions que han forjat l'anima catalana».)

Roca i Ferreras, que considera que «la República és a la nacionalitat allò que les llibertats individuals democràtiques són a l'individu, al ciutadà»; que «la República és la nacionalitat autònoma, és l'autonomia nacional», és també, i per damunt de tot, el primer teoritzador de la República catalana. S'hi referirà en gran nombre d'articles, en relació amb una bona part dels quals escriu: «Aquest examen, tan imparcial com sabem, respon tan sols a la idea de palesar que la nostra antiga nacionalitat és realment una

nacionalitat natural, amb caràcter i condicions de nacionalitat i Estat, per a deduir-ne racionalment, sense necessitat d'acudir al dret tradicional o històric, que Catalunya té dret filosòfic a ser República *per se*, per ella mateixa, no solament província d'una República espanyola, sinó República catalana confederada o merament aliada, això segons els pactes i condicions que s'oferissin, s'acceptessin i s'estipulessin amb les altres d'Espanya.»

En altres escrits he fet notar que em semblava evident la influència del doctor Martí i Julià en el pensament polític de Francesc Macià; ara bé, tant o més detectable que aquesta influència, hom pot trobar-hi la de Josep Narcís Roca i Ferreras. Qui conegui les teoritzacions del doctor Martí i Julià, i, sobretot, les del doctor Roca i Ferreras (per que a Josep Narcís Roca i Ferreras no l'hem d'anomenar, també, doctor?) sobre la República catalana, difícilment acceptarà que Macià es movia sota la influència de Pi i Margall. En el pimargallisme, la federació apareix com a única solució del problema de les «antigues nacions», les quals esdevindrien Estats federats, en virtut d'un pacte entre iguals que establiria un llaç federal indissoluble entre elles. En la doctrina nacionalista-republicana de Roca i Ferreras (deixem ara, altre cop, de banda el doctor Martí i Julià) existeix, en canvi, més d'una solució per al problema nacional català: l'una, la que Roca i Ferreras considera òptima, consisteix a convertir Catalunya en «República democràtica merament aliada, com les hispano-americanes i Portugal»; l'altra solució que ell pot acceptar és la d'una República catalana «confederada amb pactes lliures i autonòmics» amb les altres Repúbliques ibèriques sorgides de l'alliberament de cada una de les nacions peninsulars, cada una de les quals ha de ser sempre sobirana, per a decidir lliurement, «fent *da se*», el que li convingui més en les successives conjuntures que es presentin.

Però no és solament en la forma d'acceptar aquestes dues alternatives -l'una o l'altra «segons els pactes i condicions que s'oferissin, s'acceptessin i s'estipulessin»- que la teoria i la pràctica política de Macià correspon a la de Roca i Ferreras; també trobem aquesta identificació entre tots dos en la manera de concebre Catalunya com l'avançada de la democràcia que ha d'ajudar a alliberar els altres pobles peninsulars; als quals, d'altra banda, no ha pas d'esperar per a endinsar-se pel camí de la llibertat.

Macià, el 14 d'abril del 1931, proclama la República catalana unes hores abans que a Madrid fos proclamada la República espanyola; des del balcó de l' Ajuntament de Barcelona, declara: «En nom del poble de Catalunya proclamo l'Estat Català, que amb tota la cordialitat procurarem integrar a la Federació de Repúbliques Ibèriques. Queda, des d'aquest moment, format

el Govern de la República Catalana.» I, una estona després, des del Palau de la Generalitat, s'adreça als ciutadans que omplen la plaça de Sant Jaume amb els mots següents: «En nom del poble de Catalunya proclamo l'Estat Català, sota el règim de República Catalana, que lliurement i amb tota cordialitat anhela i demana als altres pobles d'Espanya llur col·laboració en la creació d'una Confederació de Pobles Ibèrics i està disposada al que sigui necessari per a deslliurar-los de la monarquia borbònica.» Roca i Ferreras, quaranta-quatre anys abans, considerava que el poble català podria aixecar-se contra la «reacció absolutista» i proclamar la República catalana, la qual «es sostindria contra l'Espanya avassallada, de la manera que pogués; les altres nacionalitats espanyoles la seguirien o no, trigarien més o menys temps a seguir-la, (...) però ella, la República catalana, ja podria estar constituïda amb anticipació i independentment, cridant les altres a la llibertat. Podria unir-s'hi o només aliar-s'hi, segons els pactes i condicions d'unió que li oferissin, li acceptessin i li garantissin.» En un altre text, de la mateixa època, de Roca i Ferreras, llegim: «Podria Catalunya arribar a ser republicana decididament, tant, que s'avancés moltíssim a les altres nacionalitats d'Espanya i llavors podria donar-se el cas que tractés de passar endavant sense esperar-les.» Força textos de Macià podrien ser posats al costat del textos de Roca i Ferreras per tal de fer ben evident com el pensament polític de l'un correspon al de l'altre.

Josep Narcís Roca i Ferreras, nacionalista català coherent, independentista decidit, no cau mai en el xovinisme ni en l'anticastellanisme. Autor d'un extens i documentat estudi sobre la **Castella separatista** de l'Edat Mitjana, creu, igual que els catalans de la Guerra de Successió, que els castellans, després de la derrota dels comuners a Villalar, han esdevingut un poble esclavitzat que, inconscientment, s'ha convertit en instrument de la tirania, contribuint així a sotmetre els altres pobles peninsulars; en conseqüència, Roca i Ferreras creu que l'enemic de Catalunya no és pas el poble de Castella, al qual els catalans han de contribuir a desalienar i alliberar, sinó les oligarquies que controlen l'Estat espanyol i esclavitzen a tots plegats.

Entre el primer de novembre del 1871 i el 13 de gener del 1872, Roca i Ferreras publica, amb el títol comú d'**El patriotismo social**, dotze articles que és ben probable que constitueixin la primera teorització coherent sobre la qüestió nacional en relació amb l'internacionalisme proletari. Contraposant els seus plantejaments als dels qui consideraven que la reivindicació dels fets nacionals era incompatible amb qualsevol mena de projecte internacionalista, veiem com Roca i Ferreras s'allunya de Proudhon, força en voga en la Catalunya d'aquella època, per a apropar-se a Marx, que hi era pràcticament desconegut. I, com a conseqüència d'aquesta

peculiar manera d'inserir-se en la realitat social, el trobem anticipant-se, en bona part, als plantejaments que farà Lenin quaranta anys després.¹⁰

Josep Narcís Roca i Ferreras, de l'obra del qual, ací, només he apuntat alguns dels aspectes importants, morí el 29 d'octubre del 1891, gairebé cec i sense béns de fortuna. El parent més pròxim que li quedava era una cosina germana. Entre el gran nombre d'assistents al seu enterrament, la premsa en destacava «conegudes personalitats de la democràcia de Catalunya», la «plana major del catalanisme», «representacions de les associacions científiques i literàries». Entre altres, hi estaven representats l'Associació de Propaganda Catalanista, el Foment Catalanista, el Centre Escolar Catalanista, el Comitè Local Federal, el Centre Federalista de Barcelona, el Comitè Republicà Federalista, la Lliga de Catalunya, el Centre Català, el Centre Catalanista Provençalenc, «*El Restaurador Farmacèutic*», «*El Diluvio*», «*La Publicidad*», «*La Avanzada*», «*La Renaixensa*», «*Lo Sometent*», «*Lo Teatre Català*», «*L'Arch de Sant Martí*», el Col·legi de Metges i el de Farmacèutics... No hi assistia cap sacerdot. El fèretre estava cobert amb la bandera catalana. Enlloc no hi havia cap creu ni cap altra mena de signe religiós. Fou enterrat al cementiri civil. Tot, tal com ell havia demanat. Acomiadaren el dol el doctor Puigpiqué, en nom de la premsa mèdico-farmacèutica, i Baldomer Lostau, en nom del republicanisme federal.

Unes setmanes després de l'enterrament del doctor Josep Narcís Roca i Ferreras, en ser homenatjada la seva memòria en el local del Foment Catalanista, fou llegit públicament, un cop més, el missatge que ell havia adreçat a la gran gentada que el 25 de juliol del 1886 s'havia aplegat al Teatre Novetats per a protestar contra el *modus vivendi* amb Anglaterra; un missatge que, en una Barcelona presa militarment, havia fet vibrar d'entusiasme milers de persones i que, ara, tornava a aixecar prolongades ovacions. I trenta-set anys després, encara hi havia qui es recordava d'aquell missatge; a «*L'Estat Català*» del 2 de gener del 1923 hom pot llegir: «Aviat serà una realitat el pensament de l'inoblidable *Josep* Narcís Roca, en la carta llegida l'any 1886 en el meeting celebrat al Teatre Novetats per iniciativa de l'antic Centre Català; **Les barres de Catalunya sobre les portes dels consolats i les ambaixades**».

El periòdic «*L'Estat Català*», òrgan de l'associació patriòtica que duia el mateix nom, era dirigit per Francesc Macià.

¹⁰ Els dotze articles d'**El patriotisme social** van aparèixer sense signatura. A la **Panoràmica del nacionalisme català** i, fins i tot més recentment, en els articles que he publicat a l'«Avui» (vegeu les notes anteriors, 3 i 4), encara no m'atrevia a afirmar que Roca i Ferreras n'era l'autor. Ara, però, ja he assolit de reunir prou dades per a poder-ne estar segur. Aquests articles són comentats en un altre apartat d'aquest mateix llibre sota el títol **Qüestió nacional i internacionalisme proletari**.

EL MÍTING DEL NOVETATS¹¹

Al final de l'assaig anterior, he fet referència al míting que, el 25 de juliol del 1886 se celebrà al Teatre Novetats de Barcelona: un míting que havia despertat molta expectació i que va tenir una gran ressonància; un míting, però, que, com tants i tants d'altres esdeveniments importants, l'amnèsia col·lectiva havia deixat colgat en la pols de les hemeroteques junt amb la figura de qui en fou el principal protagonista: Josep Narcís Roca i Ferreras.

En iniciar-se l'any 1886, curull d'esdeveniments altament significatius en el procés de lluita del poble català pel seu alliberament nacional, «*La Renaixença*» constatava que el moviment catalanista feia camí «sense recular ni un pas, amb tota fermesa i decisió». Tant és així que, quan es convoquen eleccions, els candidats, fins i tot els més vinculats al règim, els dels partits de torn, per segura que tinguin la victòria, per tal d'esdevenir populars senten la necessitat de presentar-se amb els atributs del catalanisme; tots invoquen la pàtria catalana, des dels més esquerrans fins als més absolutistes.

Però, malgrat la nova puixança del catalanisme, cap de les reivindicacions nacionals catalanes no era tinguda en compte pels governants espanyols. I no solament no era assolida ni la més minsa autonomia, sinó que el Dret català continuava amenaçat, i la possibilitat de nous tractats de comerç que afavorien el lliure canvi feia témer una profunda recessió en la indústria catalana. El «Memorial de Greuges» presentat al rei l'any abans havia significat una iniciativa espectacular que demostrava l'amplitud i la cohesió de la protesta catalana, però al mateix temps posava en evidència la innocuïtat dels plantejaments catalanistes. L'aprovació per les Corts espanyoles del *modus vivendi* amb Anglaterra deixava ben clar que, alternant l'afalac amb la repressió, els governants de Madrid tiraven al dret sense tenir en compte la protesta dels catalans.

Aquesta protesta produí un alt grau de tensió amb la convocatòria del míting que, organitzat pel Centre Català, tingué lloc a Barcelona el 25 de

¹¹ Publicat a l'*Avui*, 24-VII-1976.

juliol. L'acte havia estat autoritzat, però no sembla pas que l'autoritat governativa romangués gaire tranquil·la tocant a les conseqüències que podrien derivar-se'n. Dos vaixells de guerra estaven ancorats davant de la Rambla. Tres cossos de carrabiners es trobaven concentrats prop del passeig de Colom i l'exercit romania a les casernes en estat d'alerta. La guàrdia municipal, els mossos d'esquadra, la policia i la guàrdia civil (tota la guàrdia civil de la «província» de Barcelona es trobava a la capital) havien pres posicions en llocs estratègics de la ciutat; part d'aquestes forces, patrullava pels voltants on se celebrava l'acte.

Totes les informacions de la premsa coincideixen a assenyalar que, malgrat els rumors que van circular el dia anterior indicant que el míting havia estat suspès, una hora abans d'iniciar-se no hi havia cap dependència del Teatre Novetats que no estigués plena de gom a gom: tres mil persones, segons els uns; més de quatre mil, segons els altres. I al carrer, una gran gernació equivalent a la que havia assolit entrar no renunciava a fer acte de presència. La gran majoria, tant dels de dins com dels de fora (amb això també coincideixen les informacions), eren obrers.

A la sala onejava una gran bandera de les quatre barres amb el lema «Catalunya i avant! ». Presidia Rossend Arús i, enmig d'una gran efervescència, van parlar Ricard Guasch, Roca i Galés, Salvador i Ferran Alsina. Hi mancaven dos dels oradors previstos: Josep Fiter i Inglès i Josep Narcís Roca i Ferreras. Paradoxalment, l'absent Roca i Ferreras fou qui tingué una presència més destacada en el míting. Bo i excusant-se, havia enviat un escrit que, l'endemà, la premsa qualificarà de missatge. En fou el lector Josep Blanch Piera.

Tan bon punt se n'inicia la lectura, «es nota en l'auditori un extraordinari moviment de concentració. El silenci més absolut regna en la sala. Tothom esta pendent dels llavis del lector», ens fa saber «*El Diluvio*». El missatge de Roca i Ferreras posa en tensió la sala: «Fins aquí ens hem aconsolat de la vida vegetativa, purament orgànica, pa i treball; volguem més, volguem els drets nacionals, volguem la vida independent de poble, la vida que varen perdre els castellans a Villalar, els aragonesos a Èpila i els nostres passats a les bretxes de Barcelona.» Esclata una gran ovació.

Roca i Ferreras tracta de la qüestió del lliure canvi, del fet nacional català, de la problemàtica dels altres pobles peninsulars -«vassalls de l'Estat absolut i de la misèria»- als quals incita a obrir els ulls i a alliberar-se juntament amb Catalunya: «Dins les lleis dels mitjans de propaganda pacífica, poden els catalans fer-los ciutadans i anar amb ells a la reivindicació dels drets nacionals.»

Roca i Ferreras explica que és el que vol per a Catalunya: «Les nostres quatre barres sobre les portes d'ambaixades a Madrid, Lisboa, París i a tot arreu, com Portugal; tot això amb fraternitat i pactes amb Espanya.» Després de referir-se a la qüestió econòmica, acaba: «En el terreny polític català i dels drets morals, reivindicar la nostra vida de nacionalitat i poble, cridar a la llibertat, al dret, a la vida, a la nostra Catalunya en pes i a totes les nacionalitats o regions nacionals d'Espanya. El que pensen l'Estat absolut i la seva gent per l'annexió de Portugal, havem de sentir-ho per la independència catalana; bé accepten i es conformen que Gibraltar sigui de l'anglès; per que no han d'acceptar i conformar-se amb que Catalunya sigui dels catalans, com Portugal dels portuguesos? Llibertat i fraternitat ha de ser el nostre lema, catalans; independents i agermanats.»

Les ovacions han estat delirants. N'hi ha hagut que han durat alguns minuts. En certs moments, el públic, dempeus, ha ofegat la veu del lector amb els seus aplaudiments i el crit de «Visca Catalunya!» El delegat governatiu ha intentat de suspendre l'acte; increpat per l'auditori, ha hagut de cedir.

L'endemà, en referir-se al míting, la premsa de Barcelona dóna el màxim relleu al missatge d'en Roca i Ferreras, al qual és destinat un espai ben superior al que ocupa la ressenya de les altres intervencions, de cap de les quals no n'és publicat el text íntegre. En canvi, el missatge de Roca i Ferreras apareix sencer en dos diaris («*La Renaixensa*» i «*El Diluvio*») i en algunes altres publicacions.

Tocant als comentaris de la premsa catalana, en trobem de totalment favorables i d'altres que mostren certes reticències. Els reticents, però, es refereixen al missatge amb respecte. Hom no pot pas dir el mateix dels diaris de Madrid. Un d'ells assenyala que de Pau Claris ençà mai «no havia estat pronunciat un discurs ni publicat un document tan atrevit a favor de la independència de Catalunya com la carta d'en Narcís Roca, ningú no ha donat amb tanta audàcia la cara com aquest escriptor». Josep Narcís Roca i Ferreras, en replicar, tot fent notar que el seu missatge «no és més que un compendi del que sobre Catalunya i els seus interessos» ha pensat des de sempre i ha expressat públicament de vint anys ençà, afirmava: «No tornaré endarrera al davant d'aquests judicis en forma d'acusacions i delacions de la tirania: els accepto. Penso tenir dignitat de ciutadà i d'home lliure, i valor cívic: els accepto, torno a dir.»

QÜESTIÓ NACIONAL I INTERNACIONALISME PROLETARI¹²

Entre el primer de novembre del 1871 i el 13 de gener del 1872, van aparèixer al diari «*La Independencia*», de Barcelona, dotze articles amb el títol comú d'**El patriotismo social**. Es tracta d'uns textos que, com tants d'altres, han romàs, durant anys i panys, arraconats a les golfes del nostre passat.

Cal destacar que els esmentats dotze articles, obra de Josep Narcís Roca i Ferreras, no van signats. Aquesta dada sembla indicar que el seu contingut doctrinal era plenament assumit pel periòdic en el qual foren publicats, un diari de considerable difusió, amb una edició al matí i una altra al vespre, que era portaveu del republicanisme democràtic federal de Catalunya i que pretenia mantenir una posició eclèctica entre els «intransigents» del «tot o res» (els «separatistes», els del «guerra a Madrid!») i els «benèvols». I si sembla evident que responien al criteri general de la redacció de «*La Independencia*», en les pàgines de la qual, durant més de dos mesos, anaren marcant una peculiar visió del patriotisme lligat a l'internacionalisme proletari, podem arriscar-nos a suposar que el seu contingut comptava amb un ampli consens entre el republicanisme democràtic federal català. En tot cas, és possible que produïssin una certa perplexitat entre els qui, seguint una opinió molt generalitzada en aquella època, creien que «patriotisme» i «internacionalisme» eren conceptes antagònics.

Els dotze articles publicats a «*La Independencia*» amb el títol comú d'**El patriotismo social**, és ben probable que constitueixin la primera teorització coherent de la qüestió nacional en relació amb l'internacionalisme proletari. I no deixa de ser ben significatiu que aquesta teorització hagués estat elaborada precisament a Catalunya. L'estudi que hom hi fa de la vitalitat i persistència dels diferents fets nacionals (nacions naturals, ètnies i no pas Estats) i del seu endegament en el marc d'una futura Europa supranacional, socialista o comunista, constitueix una anticipació, i en molts aspectes una superació a l'avançada, de l'ideari catalanista-socialista exposat pel doctor

¹² Publicat a l'*Avui*, 30 setembre 1976, 14 octubre 1976 i 28 octubre 1976.

Martí i Julià a començament del segle XX; i podríem aventurar-nos a dir que, en bona part, s'anticipa als escrits bàsics de Lenin sobre els problemes de política nacional i internacionalisme proletari.

Des de bon començament, l'autor d'aquest estudi estableix l'existència de dues menes de patriotisme que, no solament queden ben delimitades, sinó que són considerades antagòniques. Tenim, d'una banda, el patriotisme «agressiu, bel·licós, orgullós, dominador, fatxenda, tirànic, instrument dels dèspotes» i, de l'altra, el patriotisme «defensiu, amigable, fraternal, pacífic, emancipador, humanitari, social». Del primer (el de Rússia, Estats Units d'Amèrica, Anglaterra, França, Castella...), acabarà dient-ne «patrioteria»; del segon (el d'Irlanda, Polònia, Bohèmia, Galícia, País Basc, Catalunya...), «patriotisme» a seques. L'un equival al nacionalisme expansiu, imperialista; l'altre, al de les lluites d'alliberament nacional.

L'autor d'aquests dotze articles ens diu que és inútil el propòsit d'ofegar el sentiment de pàtria per a passar a assumir tothom un únic i uniforme sentiment: el de la humanitat. Per més que la teoria de la pàtria universal hagi estat «cent vegades reproduïda per diferents sectes i filòsofs ja a l'antiguitat i que avui dia sigui encomiada pels més "avançats" com un gran progrés», mai no ha assolit d'arrelar en la consciència dels homes. Ni l'Església catòlica, ens fa notar, malgrat la seva puixança i l'esforç; que hi ha posat, no se n'ha sortit. Pensa que per a poder arribar-hi, si més no en la «civilització europea», caldria destruir els llibres d'història i els monuments artístics, establir un rigorós pla de censura en els mitjans de comunicació i en els plans d'ensenyament, dictar arreu uns programes d'educació uniformes i imposar a tothom una mateixa llengua. «Es a dir, una veritable Inquisició, una tirania irrealitzable.» Però, així i tot, acabaria sorgint un nou patriotisme, l'europeu, engendrat per les diferències de raça i civilització dels pobles d'Àsia, Àfrica, Amèrica i Oceania.

Tenint-ho en compte, creu que el que cal fer, «i ja s'està realitzant, no és pas perseguir amb qualificatius durs ni amb violències d'altra mena un sentiment natural i indestructible en la gran majoria dels homes, sinó rectificar-lo i donar-li bona direcció», redreçar-lo i establir-lo sobre bases més racionals, procurant així de fer impossible que els «tirans de tota mena», que adonant-se de la força del sentiment patriòtic l'han manipulat, atiant uns països contra uns altres i desviant l'atenció del poble del seu millorament polític i social, puguin continuar exercint el seu domini.

Per a oposar-se eficaçment als «tirans de tota mena» que manipulen el patriotisme només atents a llur propi profit, l'autor d'aquest estudi ens diu que el que primer cal fer és, precisament, fomentar el «patriotisme

defensiu», el «patriotisme social», en el qual, ja que es tracta de l'antídot natural del «patriotisme expansiu o opressor», ha de basar-se la concepció d'una futura humanitat sense fronteres. El «patriotisme social, defensiu», encarregat d'acabar amb l'opressió nacional, amb els imperis, serà també el que, en una futura societat comunista sense fronteres, impedirà que, invocant l'internacionalisme i hissant la bandera roja de la mateixa manera que ara s'invoca la grandesa de la pàtria, certes comunitats que hauran heretat les maneres de fer de l'imperialisme capitalista continuïn, d'una manera o altra, explotant els països més petits i més febles; farà que la gran pàtria internacional sigui de tothom en un pla d'igualtat, i no pas més d'unes comunitats nacionals que no pas d'unes altres, que viurien en inferioritat de condicions.

* * *

L'autor d'**El patriotismo social** -Josep Narcís Roca i Ferreras- està d'acord amb el lema «llibertat i pàtria», però rebutja el de «pàtria i llibertat»; creu que la «llibertat» ha de ser anteposada a la «pàtria», ja que sense llibertat la pàtria no existeix. Considera lògic que els qui viuen oprimits i explotats en el seu propi país se n'estimin més un altre que els doni un major grau de llibertat i benestar; i, també, que per tal d'alliberar-se del jou que els imposen els seus propis compatriotes cerquin ajuda estrangera. Al capdavall, afegeix, és això el que sempre ha fet la classe social que deté el poder quan ha tingut por de perdre'l.

L'internacionalisme proletari, per tant, és no solament una necessitat per als qui lluiten per llur alliberament social, sinó, també, un dret irrenunciable; només amb la unió dels obrers de tot el món poden ser combatudes amb eficàcia les classes privilegiades que, a cada país, exploten llur propi poble. I, ens repeteix l'autor d'**El patriotismo social**, aquest internacionalisme, alhora que fa possible l'alliberament del proletariat a tot arreu, és «antagonista, contradictori i negatiu del patriotisme agressiu, dominador i militarista».

Tenim que l'internacionalisme proletari -en combatre el «patriotisme agressiu, dominador i militarista», el patriotisme que, quan no posa entrebancs de tota mena entre els pobles, estableix entre ells el «llaç» d'unitat de les «cadenes»- coincideix amb el «patriotisme social, defensiu», en virtut del qual el proletariat no solament combat contra la burgesia del seu propi país, sinó contra qualsevol mena de gent d'altres terres que vulgui imposar-se-li en qualsevol aspecte. Aquest «patriotisme social, defensiu»

constitueix el complement indispensable de l'internacionalisme proletari. És així com hom arriba a la formulació de la lluita d'alliberament popular integral; o sigui, de l'alliberament nacional i social alhora, units tots dos en un procés d'emancipació que els fa consubstancials.

Enfront del patriotisme «agressiu, bel·licós, orgullós, dominador, fatxenda, tirànic, instrument dels dèspotes», es dreça, indissolublement lligat a l'internacionalisme proletari, el patriotisme «defensiu, amigable, fraternal, pacífic, emancipador, humanitari, social».

Viuen en un engegament absolut, ens diu l'autor dels dotze articles que comento, els qui, en nom de l'internacionalisme, volen eliminar tota mena de patriotisme, àdhuc el «patriotisme defensiu, social». El que precisament cal, afirma, és que el «patriotisme social, defensiu» sigui fomentat per tal de contrarestar el patriotisme agressiu, dominador, imperialista que impedeix d'assolir una comunitat internacional sense explotació de cap mena.

És lògic, fa notar, que cap poble no vulgui ser dominat pels oligàrquics del seu propi país ni pels qui puguin venir de fora. És just que tots els pobles rebutgin ser manats per estrangers; la qual cosa, adverteix, no vol pas dir que hagi de ser impedit que gent d'un país se'n vagin a viure a un altre; és més, creu que no és corrent que algú senti odi o antipatia envers els estrangers que no tenen afany de domini; «l'antipatia que entre ells es tenen francesos i alemanys, francesos i italians, francesos i anglesos, francesos i espanyols, castellans i catalans, castellans i gallecs, castellans i basco-navarresos, per exemple», és deguda al xoc entre el patriotisme dominador i el «patriotisme social, defensiu» que sorgeix com a antídoto contra l'opressió.

Situant-nos a la península Ibèrica, posa en relleu que l'únic patriotisme que senten els catalans és el «social», el «defensiu». «És que potser els catalans volem dominar els castellans, els aragonesos, els bascos, etc?», es pregunta. I aclareix: «El nostre patriotisme se cenyeix a no voler que ens dominin, a desitjar el nostre moviment lliure, la nostra autonomia». No són, doncs, els catalans, ens fa notar, els culpables de les antipaties entre els pobles ibèrics, com no ho són els bascos, ni els gallecs: «Si se'ns argüís que a Espanya encara hi ha certes antipaties entre unes i altres nacionalitats, diríem que la culpa no és de les més orientals i septentrionals, pacíficament i defensivament patriòtiques com els suïssos i els belgues, per exemple, sinó de les més centrals i meridionals, que en ales del patriotisme agressiu i dominador s'han donat i encara es donen aires i realitats de conquistadors i de superiors, havent emprat la il·legalitat i la violència per a sotmetre les més

lliures a la monarquia absoluta i a l'explotació militar, clerical i burocràtica o *covachuelista*.» I afegeix: «Mentre a Espanya hi hagi unes "províncies" que encara conservin vestigis d'aquells sentiments liberticides i conquistadors que van triomfar definitivament el 1714 sota el primer Borbó, hi haurà altres "províncies" que conservaran un esperit recelós i antipàtic envers elles i un sentiment viu de patriotisme "provincial" o antic nacional; o bé catalans, aragonesos, valencians; gallecs, basco-navarresos, etc., hauran estat ja homes que, en dignitat política, passen a ser mers bimans.»

Continuant amb la problemàtica de la península Ibèrica, l'autor d'**El patriotismo social** posa en relleu que, format el binomi «Castella - Església catòlica romana», «l'espanyolisme ha servit per a afavorir l'hegemonia del centre, per a subjugar els altres grups polítics o antigues nacionalitats (Estats de la Corona d'Aragó, Navarra, Bascongades), per a enfonsar-les en la monarquia absoluta i en la centralització administrativa, per a donar a un grup polític un ceptre de ferro que serveixi per a assotar els altres grups».

Totes les nacions, fa notar l'autor d'**El patriotismo social**, han efectuat accions, han tingut comportaments dels quals s'haurien d'avergonyar; però res no justificaria que, en nom de l'universalisme o de l'internacionalisme, deixessin d'enorgullir-se de les lluites d'alliberament sostingudes pels seus avantpassats, de la mateixa manera que les classes populars no tenen per que deixar de commemorar llurs èxits en la lluita d'emancipació social contra les classes privilegiades del propi país. El poble català, per tant, ha de commemorar l'aixecament dels Segadors i la Guerra contra Felip V, ja que aquestes lluites van ser defensives. Cal reivindicar les lluites d'alliberament passades, tot lluitant contra l'opressió i l'agressió actuals.

A **El patriotismo social** és denunciat l'imperialisme de Castella, dels Estats Units, de Rússia, d'Alemanya, d'Anglaterra, de França... i, lúcidament, hi és previst el que podria passar -es referia a un futur que ja és el nostre present i el nostre passat immediat- en una societat sense classes que hagués heretat els hàbits imperialistes de les antigues oligarquies.

* * *

Tot defensant sense subterfugis, fins a les darreres conseqüències, l'internacionalisme proletari i enfrontar-se, al mateix temps, amb els qui, dient-se internacionalistes, no tenien en compte els drets nacionals dels

països sotmesos, Roca i Ferreras preveu que, de la mateixa manera que en els països capitalistes dominadors de la seva època les classes populars, en general, veuen amb bons ulls les annexions i l'explotació d'altres pobles dutes a terme per les oligarquies de llur propi Estat, és ben probable que en un regim comunista, ja sense Estats ni fronteres, una determinada ciutat o una determinada ètnia senti la temptació de sotmetre'n o d'explotar-ne d'altres. Aleshores, per a oposar-se a aquest nou patriotisme, agressiu, dominador, que, és clar, ja no duria el nom de patriotisme, sorgiria, amb el nom que fos, el patriotisme dels amenaçats, dels explotats, dels vençuts: «Podria succeir que un dia un dels grans pobles o races, el germànic o l'eslau, per exemple, tractés d'imposar la seva dominació damunt dels altres, no ja sota lemes militars i imperials, sinó sota lemes cosmopolites i socials, i torçant el curs i interpretació de les idees més avançades, procurés subjugar els altres pobles, si no políticament, en l'aspecte econòmic. (...) En determinat cas, la bandera roja podria, com les de França, Rússia, Alemanya, etc., ser conquistadora, agressiva, asservidora. (...) Aquest poble podria invocar l'abolició del patriotisme; però obeiria als impulsos de l'agressiu, del subjugador, si bé donant-li un nom diferent. (...) Tal educació política en dret internacional reben dels seus imperis militars i absoluts els russos i els alemanys, que un dia, després d'una gran revolució política i social, podrien les comunes federals russes o les alemanyes aspirar a exercir un predomini sobre les austríaques, les bohèmies, les poloneses, les suïsses, belgues, holandeses i franceses tant com avui dia els imperis de Rússia i Alemanya l'exerceixen sobre els altres Estats com a "grans potències", i més encara. En tal cas, els austríacs, bohemis, francesos, etc., tindrien dret a desplegar els sentiments més enèrgics del patriotisme defensiu i a resistir amb totes les seves forces, perquè no es tractaria de federació entre totes les comunes, sinó de predomini d'un grup d'elles sobre les altres. (...) I en aquesta obra de subjugació, el patriotisme social prescriu d'oposar vigorosa resistència, perquè no consent predomini, sinó igualtat davant la llibertat, és a dir, llibertat per a tothom.»

Contraposant els seus plantejaments als dels qui consideraven que la reivindicació dels fets nacionals era incompatible amb qualsevol mena de projecte internacionalista, veiem com s'allunya de Proudhon, força en voga en la Catalunya d'aquella època, per a apropar-se a Marx, que hi era pràcticament desconegut. I, com a conseqüència d'aquesta peculiar manera d'inserir-se en la realitat social, el trobem coincidint amb els plantejaments que farà Lenin. quaranta anys després.

Lenin, que posa els cinc sentits en la predica de la més estreta unió de tots els proletaris d'arreu i, al mateix temps, en la defensa radical de l'autodeterminació de les nacions, considerada com a exercici sense

limitacions de la independència política, tot recordant-nos constantment que «el programa nacional de la democràcia obrera exigeix: cap privilegi per a cap nació o idioma; solució absolutament lliure i democràtica del problema de l'autodeterminació política de les nacions, és a dir, de la seva separació com a Estat», s'adona que «el proletariat no es convertirà en sant ni quedarà redimit d'errors i debilitats pel sol fet d'haver dut a terme la revolució social. (...) Les antipaties nacionals no desapareixeran de seguida; l'odi -completament legítim- de la nació oprimida a la nació opressora *continuarà* existint durant cert temps; només es dissiparà *després* de la victòria dels socialisme i *després* de la implantació definitiva de relacions plenament democràtiques entre les nacions. Si volem ser fidels al socialisme cal que, ja des d'ara, ens dediquem a l'educació internacionalista de les masses, impossible de realitzar entre les nacions opressores sense propugnar la llibertat de separació de les nacions oprimides» (els subratllats són de Lenin mateix).

Seria ben fàcil d'arreglar molts altres textos de Lenin que podrien haver estat escrits per l'autor d'**El patriotismo social**. Hom diria sovint que és en **El patriotismo social** on Lenin ha anat a cercar bona part de les formulacions doctrinals sobre la política nacional i l'internacionalisme proletari. És que quan Lenin diu que «cal distingir entre el nacionalisme de la nació opressora i el nacionalisme de la nació oprimida, entre el nacionalisme de la nació gran i el nacionalisme de la nació petita», i que, «en relació amb el segon nacionalisme» els «integrants d'una nació gran gairebé sempre són culpables en el terreny pràctic i històric d'infinat d'actes de violència», no tenim, també, la sensació d'escoltar l'autor de **El patriotismo social**? I quan llegim a **El patriotismo social** que «el moviment d'emancipació obrera (...) tendeix a fer que els homes de tots els països i regions siguin lliures, no tan sols de la coacció dels del seu propi país o compatricis seus, sinó dels homes dels altres països o estrangers; tendeix a fer que la direcció dels homes i afers de tots els països estigui en les mans d'ells mateixos i no en les mans d'uns quants del mateix país o en mans dels homes d'altres regions», no sembla que escoltem Lenin?

Crec que ens obliga a serioses reflexions la constatació del fet que en la Catalunya de l'any 1871 existís qui feia una mena de plantejaments sobre els fets nacionals i l'internacionalisme proletari que, insòlits en aquella època, trigarien encara bastants d'anys a adquirir carta de naturalesa entre les avançades dels moviments socials d'arreu; i que aquests plantejaments apareguessin en un diari d'àmplia difusió que, en publicar sense signatura els dotze articles que els contenien, ens inclina a creure que se'ls feia seus.

L'ALLIBERAMENT INTEGRAL¹³

Si algun dia ens decidíssim a fer un estudi comparatiu de les teoritzacions catalanes d'alliberament nacional en relació amb les que han sorgit en altres països, és ben probable que ens emportéssim més d'una sorpresa tocant a la precocitat amb que, entre nosaltres, han aparegut els plantejaments que, superant el concepte burgès de la nació, contempen el fet nacional com a fonament i pedra de toc d'un internacionalisme que hauria d'eliminar, junt amb les classes privilegiades, tota mena de domini, d'avantatge o de discriminació de qualsevulla comunitat ètnica en relació amb les altres. Ja hem vist com el nacionalisme reivindicatiu català donava origen, entre els anys 1871-1872, a uns plantejaments sobre la qüestió nacional i l'internacionalisme proletari que no solament s'anticipaven, en part, a les teoritzacions de Lenin sobre aquesta temàtica, sinó que esdevenien una lúcida premonició tocant al perill que, en un futur món socialista o comunista, certes nacions heretessin, d'alguna manera, els afanys imperialistes de l'etapa capitalista.

A les darreries del segle XIX i als inicis del XX, el doctor Martí i Julià reprendrà aquesta mena de plantejaments, en alguns dels seus aspectes, per a presentar, avançant-se a les formulacions político-socials de la seva època, el nacionalisme reivindicatiu i el socialisme com dues cares de la mateixa punta de llança de l'alliberament dels pobles.

Com a patriota català, partint del cas concret del seu país, comprendrà totes les pàtries; des de les pàtries dels homes blancs, els quals acusa implacablement de ser els més bàrbars, fins a les pàtries dels negres, dels pell roges, dels grocs... explotats, oprimits, vexats i anorreats en nom de la civilització. Rebutjant per acientífica i propiciadora d'imposicions imperialistes tota especulació a favor d'una pàtria universal a la qual caldria sacrificar les pàtries particulars naturals, afirma la universalitat de totes les pàtries; nega l'existència d'una civilització que pugui servir de model per a conferir patents de civilitat als diferents pobles i races i, contrari a

¹³ Publicat a l'*Avui*, 18 novembre 1976.

qualsevol mena de colonialisme, d'imperialisme, de subjugació nacional, no accepta l'existència d'Estats plurinacionals. En nom de l'internacionalisme, reclama que totes les nacions, grans i petites, frueixin d'un mateix grau d'independència i de sobirania per a poder-se coordinar, lliurement, totes plegades; per tal que «es federin les unes amb les altres, no en el sentit de federació que resta lliure acció als pobles, sinó de federació en el sentit de regulació de les relacions econòmiques i de civilització internacionals».

Considera que on hi ha una nació oprimida o discriminada existeix una mena o altra d'imperialisme; i l'imperialisme és a les antípodes de l'internacionalisme. L'internacionalisme només és possible si totes les nacions naturals, grans i petites, gaudeixen de plena sobirania i estan en igualtat de condicions. Però cada una de les nacions només tindrà sentit, només ho serà de debò, si deixa de ser patrimoni d'unes classes privilegiades per a ser patrimoni de tots i cada un dels membres de la comunitat nacional, sense cap mena de domini, d'avantatge o de discriminació per part de ningú. Si diem que la pàtria és de tothom i cridem tothom a lluitar per la pàtria, hem d'admetre que la terra i la riquesa no siguin propietat d'uns quants, sinó de tota la comunitat nacional. El qui labora en profit propi i, no en profit de tota la nació, no és patriota.

Si no hi pot haver internacionalisme on hi ha nacions oprimides, explotades, discriminades, tampoc no hi pot haver pàtria on uns homes són oprimits, explotats o discriminats pels qui pertanyen a la seva mateixa nació. És per això que el nacionalisme, entès com a reivindicació de la llibertat política integral dels pobles, i el socialisme, potenciació de l'home i de la seva llibertat al servei de la comunitat, no poden dissociar-se; apareixen indissolublement entrelligats, perquè «què serien les pàtries i què el socialisme, la universalitat per al bé de l'existència de les pàtries, la de la vida lliure de les nacions del món, la contrària a l'imperialisme, si no es fonguessin i directament no ataquessin els grans imperialismes, els grans Estats que, ofegant els pobles petits han creat en ells el predomini de la força per damunt del dret?», es pregunta el doctor Martí i Julià. I aclareix: «El socialisme és el que crea l'internacionalisme, que és la base de la llibertat del món; perquè el món sense llibertat no es concep i, de llibertat, no n'hi ha d'altra que la que esdevé del lliure existir de tots els pobles de la terra.»

Conseqüent amb aquests plantejaments, considerava que hom no pot parlar de la riquesa nacional de Catalunya sinó, únicament, de la riquesa d'uns quants catalans, ja que aquesta riquesa, en no ésser socialitzada, no beneficia la comunitat; i definia el catalanisme com «un moviment social que té per únic fi la renaixença absoluta i completa de la nacionalitat

catalana», per tal que «el poble català sigui element cooperador de la sobirania espiritual del món».

EL DOCTOR MARTÍ I JULIÀ I LA TEORIA SOCIALISTA DE L' ALLIBERAMENT NACIONAL¹⁴

Domènec Martí i Julià va néixer a Barcelona (1861), on es llicencià en Medicina. Especialitzat en psiquiatria, adquirí un gran prestigi tant en l'exercici de les seves activitats professionals com per les monografies mèdiques que va escriure. Dirigí l'Institut Frenopàtic de les Corts (1909-1915) i va ser president de la Societat de Psiquiatria i Neurologia.

Com a psiquiatre, cada any és pòstumament homenatjat amb la concessió del premi que en duu el nom, creat per l'Institut d'Estudis Catalans a iniciativa del doctor Salvador Vives. Però com a polític sembla que ben poques persones es recorden d'ell; i si se'n recorden no en parlen. Durant els darrers trenta-set anys han estat escasses i breus les referències que han aparegut tocant a la seva personalitat política.

El doctor Martí i Julià morí l'any 1917, com Prat de la Riba. Retent homenatge a tots dos, Eugeni d'Ors -l'Eugeni d'Ors que encara era capaç de davallar algun cop del seu aristocratisme per a connectar amb la realitat del país- va publicar una «glossa», titulada **Doble heretatge** (1920), en la qual podem llegir: «Havem conegut a Catalunya dues fortes figures polítiques. Havem conegut *el President* (...) i *el Doctor*. Autors tots dos, constructors tots dos, l'obra llur viu fora d'ells, viu més que ells. El Doctor ens va deixar una fe; el President, una església. La creença del primer era més pura, la realització del segon era més forta. (...) L'un acostà la política a la intel·ligència, i per això va donar vitalitat a una posició de cultura; l'altre va acostar la política a la justícia, i per això va terminar en adepte del socialisme internacional. Gloriem-nos d'aquest doble heretatge, treballem per la seva perpetuació! »

Però l'any 1967, cinquantenari de la mort de tots dos, mentre el *President* era homenatjat amb profusió, del *Doctor*, com a polític, ningú no semblava

¹⁴ Publicat a *Serra d'Or*, novembre 1976.

recordar-se'n. Els qui hi vam pensar no vam trobar la manera de fer-nos sentir.

Com a polític, el doctor Martí i Julià recorregué Catalunya donant conferències, animant iniciatives, organitzant activitats; informant-se i informant. Va publicar una gran quantitat d'articles que es troben escampats per la premsa catalanista de l'època: (Una part d'aquests articles va ser recollida al volum **Per Catalunya** [1913].) Formà part del Comitè executiu de la Solidaritat Catalana i va participar en el primer Congrés Universitari Català amb la comunicació **Organització de la Universitat Catalana**. El 1903 havia estat elegit president de la Unió Catalanista, a la qual procurà d'infondre una dinàmica clarament progressista; reelegit a cada nova assemblea general, continuà ocupant el càrrec, sense interrupció, fins que, l'any abans de la seva mort, ja molt malalt, va dimitir. El 1914, a iniciativa d'ell, la Unió Catalanista es feia seva una declaració de contingut socialista que fou ratificada per l'assemblea del 1915, en la qual eren elegits com a dirigents (juntament amb el doctor Martí i Julià, que continuava ocupant-ne la presidència) Manuel Serra i Moret, Antoni Sunyol, Frederic Barceló, M. Mallol i Bosch, J. Monés i Costa, J. Grant i Sala, Francesc Xavier Casals, Antoni Rovira i Virgili i el doctor Pla i Armengol.

El doctor Martí i Julià -sempre fou anomenat així, *Doctor*, respectuosament i sense èmfasi- defineix el catalanisme com «un moviment social que té per únic fi la renaixença absoluta i completa de la nacionalitat catalana», i com «l'esclat de vida que determina la consciència de la nostra nacionalitat». Assegura que «qui no aspiro a res més que a modificar l'organització present de l'Estat espanyol no és catalanista». I, tot puntualitzant que la «intransigència» i la «integritat amb que el catalanisme ha de propagar els seus principis no són la intransigència i la integritat de la política sectària ni les del fanàtic delirant», advertint que «totes les reivindicacions socials accepten qualsevulla de les vies que poden conduir-les al triomf», que a cada moment convé triar «la via que resol millor les situacions d'actualitat», afirma que cap d'aquests plantejaments tàctics mai no ha de significar, ni implícitament ni explícita, la més lleu desviació doctrinal. «L'heterodòxia no hi cap, en el catalanisme. De catalanista, se n'és o no se n'és. Un catalanista heterodox ja té el seu nom: és un espanyolista», ens diu. «L'oportunisme i la transigència del catalanisme no poden tenir altres resultats que pertorbar les consciències. (...) L'oportunisme i la transigència del catalanisme no compleixen el fi de fer renéixer la nacionalitat catalana.» Recorda que, al llarg de la història, els pactes que Espanya, «quan es veia en mala situació», establia amb els catalans van significar arranjaments momentanis que han preludiat «una altra envestida uniformista». És per això que «el catalanisme no pot voler que la

realització del fi que persegueix vingui de l'Estat espanyol». El catalanisme no pot admetre «decrets que no poden fer foc nou a Catalunya».

El doctor Martí i Julià, tant en els plantejaments teòrics com en l'actuació - té ben clar que teoria i pràctica no poden dissociar-se-, es mantindrà sempre fidel, sense «sectarisme» ni «fanatisme delirant», amb un indefallent sentit crític, a l'ortodoxia catalanista que va assumir des que, de molt jove, començà a intervenir en política. Aquest catalanisme, pouat en la tradició democràtica dels Països Catalans, a la qual ell sovint es refereix amb orgull patriòtic, té unes connotacions obertament progressistes que el duran al socialisme. I cada dia anirà clarificant més el concepte de pàtria que es troba a la base de les seves formulacions. Si el patriotisme el duu cap al socialisme, el socialisme li obre unes noves perspectives per a contemplar el fet nacional; fins que, passant per un període de simbiosi d'ambdós conceptes, patriotisme i socialisme esdevenen un tot homogeni, indestruable, en les seves teoritzacions.

El doctor Martí i Julià s'adona que la pàtria no és un ens ideal, sinó «la totalitat de la vida». d'una col·lectivitat, una suma de vides viscudes en comú que ha de ser, solidàriament, de tothom. Si hi existeixen privilegis, si hi ha explotats i explotadors, no hi ha comunitat de vida, sinó apropiació, absorció dels uns en detriment dels altres; llavors no hi ha pàtria possible, perquè la pàtria, «totalitat de la vida», és patrimoni de tothom o no existeix. I la pàtria de tothom, «la pàtria per a tots, vol dir força per a tots, vol dir la possessió natural de la terra per a tots, vol dir per a tots una completa llibertat per a la vida humana, que consenti avançar sense entrebancs ni esclavatges, per les vies de la perfecció humana». Unes vies de perfecció que no tenen límit. És per això que «les pàtries han de viure l'hora en que la humanitat es troba. Una pàtria que no viu l'hora que passa, no és una pàtria viva. La pàtria ha d'afirmar contínuament el que vindrà». A mesura que la pàtria s'obre de cara a l'esdevenidor i es converteix en expressió de la vida en el sentit més complet del mot, esdevé el component bàsic de l'internacionalisme socialista. El nacionalisme, reivindicació de la llibertat política dels pobles, i el socialisme, reivindicació de la justícia social, no poden dissociar-se perquè «que serien les pàtries i que el socialisme, la universalitat per al bé de l'existència de les pàtries, la de la vida lliure de les nacions del món, la contraria a l'imperialisme, si no es fonguessin i directament no ataquessin els grans imperialismes, els grans Estats que ofegant els pobles petits han creat en ells el predomini de la força per damunt del dret?», es pregunta. I aclareix: «El socialisme és el que crea l'internacionalisme, que és la base de la llibertat del món; perquè el món sense llibertat no es concep, i, de llibertat, no n'hi ha d'altra que la que esdevé del lliure existir de tots els pobles de la terra».

El doctor Martí i Julià, que creu que el socialisme pot ser considerat una doctrina obrerista en l'actual societat dividida en classes, és conscient que, en els seus plantejaments globals, és molt més que això; va més enllà de totes les reivindicacions socials del proletariat: vol transformar el món, íntegrament, acabant amb els principis generals que ara el regeixen. «Aquests principis fonamentats en l'individualisme, esclavitzen l'home»; li dificulten «des del més elemental sosteniment de la vida fins a l'exercici més ampli del poder». Són precisament aquests principis, fonamentats en l'individualisme, els causants de «l'esclavatge de l'individu», ja que, en virtut d'ells, «només queden en possessió de la pròpia llibertat i valor de la vida, de la plenitud de la vida, un comptat nombre d'individus (...) l'oligarquia social dominadora de tots els altres». La persistència d'aquests principis afavoreix l'existència dels imperialismes i les diverses modalitats teocràtiques. El socialisme, que, en combatre-ho, esdevé «la representació de la consciència humana que cerca la llibertat», «es dreça enfront dels poders sobrenaturals», de tota mena de mites, fent que «la bondat i la justícia» que eren atribuïdes a l'omnipotència sobrenatural, siguin assumides d'una manera responsable per l'home, com a atributs propis de la humanitat. El socialisme, fonamentant-se en la realitat de l'existència, considera necessari «que sia a la vida mateixa dels homes on resideixen totes les perfeccions que per tantes centúries han estat adorades com a existents enfora de la vida humana». Cal, però, adverteix, tenir el màxim respecte i la màxima tolerància amb els qui, moguts per ideologies sentimentals, les sostenen «amb lleialtat» i «lluny de tot utilitarisme moral i material». A poc a poc, aquestes ideologies seran incorporades a la concepció socialista, «que respon a la consciència normal de la humanitat», per a «fondre-s'hi biològicament».

El socialisme i el nacionalisme, fosos l'un en l'altre, compareixen a la vida social per a exigir que «la sobirania de l'home i de la col·lectivitat siguin efectives en l'organització del món», «vénen a destruir un Estat creat per poders fraccionaris, per a organitzar i determinar l'existència efectiva de l'Estat, representació natural de la consciència col·lectiva»; vénen a fer desaparèixer les classes socials i a alliberar les nacions oprimides: «laboren per la socialització de la força, laboren per la socialització absoluta del pensament, laboren per la socialització absoluta de la riquesa, perquè els homes posseeixin la terra, laboren per la socialització de la pàtria, amb el fi que només així la pàtria serà per a tots».

Coherent amb aquests plantejaments, en comentar les conseqüències d'una de les vagues que han estat declarades a Catalunya, el doctor Martí i Julià fa avinent que la vaga no perjudica l'economia d'un país, perquè res del que

són justes reivindicacions no atempta contra la nació. Considera que no és riquesa allò que s'obté amb el fruit de la injustícia; en tot cas, és només riquesa per a uns quants. La riquesa que hi ha a Catalunya, afegeix, no és precisament riquesa nacional, sinó únicament la riquesa d'uns quants catalans, ja que no està socialitzada.

Lògicament, el doctor Martí i Julià s'enfronta radicalment amb tota mena d'imperialismes. En articles que escriu tot just iniciat el segle, pren una posició antiimperialista del tot precisa i clara. És aquest un dels aspectes que col·locaran el seu nacionalisme enfront del de Prat de la Riba. També, en aquesta qüestió, anirà molt més lluny que una gran part de socialistes que, coincidint en aquest punt amb Prat de la Riba, deien que un cert grau de colonialisme afavoria els pobles endarrerits, ja que, així, accedien a la civilització. Cal no oblidar que, l'any 1907, al Congrés de la Segona Internacional celebrat a Stuttgart, una resolució presentada per Van Kohl i defensada pels partits socialistes alemany i francès, en la qual s'acceptava com a normal la direcció dels pobles menys desenvolupats pels que eren a l'avançada del progrés, i la continuació, per bé que assauujada, del colonialisme, va ser rebutjada, amb penes i treballs, per una diferencia de vots molt petita.

L'any 1901, el doctor Martí i Julià havia escrit: «No volem que se civilitzin ningú, o més ben dit, que s'esclavitzin i anorreï cap poble, ni els pobles més endarrerits, per l'acció dels bàrbars blancs». Considerant la relativitat del que entenem per civilització, el doctor Martí i Julià creu que, si bé cal afavorir l'assimilació de tot el que pugui significar progrés, és necessari que aquesta assimilació no desviï fonamentalment la personalitat ètnica de cap poble.

El concepte de civilització, ens dirà, ha estat utilitzat per a encobrir les «vexacions» i la «tirania de l'explotació». Amb l'excusa d'expandir la civilització occidental, certs pobles, més ben dit, les oligarquies que els governen, «asseguren llur vida econòmica realitzant tota mena de depredacions», duent a terme «una acció econòmica centrípeta». I per tal que no hi hagi dubtes tocant a la seva oposició absoluta al colonialisme i a l'imperialisme, es manifesta explícitament contrari a tota mena de penetració pacífica: «la penetració pacífica és una mentida política inventada per evitar la rebel·lió de la consciència col·lectiva».

En tractar de la relació existent entre *Nació*, *Estat* i *Raça*, el doctor Martí i Julià posa en relleu que *l'Estat* és un organisme que «implica poder, i sol ésser reunió accidental, en el transcurs de la història, «d'individus o pobles ajuntats voluntàriament o sotmesos al govern del dret creat per la força», i

que, «per ésser institució de dret determinada pels accidents de la vida dels pobles», canvia contínuament. La *raça*, es perfecciona o desapareix degut a circumstancies específiques; no crea vincles d'unitat persistents i esdevé modificada per la nacionalitat, en la formació i l'evolució de la qual concorren, sovint, races diferents. Quan les races s'enfronten l'una amb l'altra, és pels mateixos motius que provoquen enfrontaments entre pobles d'una mateixa raça: l'afany de domini, l' explotació econòmica. La *nació*, «organisme històric natural», «existeix sempre, per més que evolucioni i es modifiqui», «persisteix com a sediment de la vida social, malgrat les seguides variacions, i malgrat el seguit trasbalsament de races». (Cal posar de banda, ens fa notar, el cas de les races invasores que exerceixen un «poder hegemònic que dóna caràcter a la lluita d'una raça amb l'altra».) La persistència de la nacionalitat, assenyala, és deguda al fet que «inconscientment els pobles agombolen els fets socials del lloc geogràfic i no la circumscriuen [la nació] a l'evolució de l'Estat ni a la tradició de la raça». La història dels pobles, observa, «és la història de llur societat; la història de les races és més d'ordre científic especulatiu».

El doctor Martí i Júlia posa en relleu que «és tan persistent la nació, és tant l'organisme de societat natural, que l'afany dels polítics que governen els grans Estats és voler anomenar-los *nacions*, amb el fi que sigui indiscutible l'estat de dret que els sosté».

Els Estats que apleguen més d'una nació, afirma, no responen a la realitat social. A cada nació, gran o petita, li ha de correspondre un Estat; llavors, en fondre's l'Estat -l'ordre jurídic- en la nacionalitat, tindrem «l'Estat natural», o sigui «la funció fisiològica del dret dels homes i dels pobles». Amb el temps, considerant que la societat és un «organisme constant i natural», i l'Estat un «organisme accidental i secundari», tenint en compte que «el progrés no pot conduir a supeditar la vida dels pobles a organismes artificials», cal que, pel predomini de la «societat en l'Estat», l'Estat tendeixi a desaparèixer, «quedant sols la societat», per tal que «sigui funció de tot el poble la de regir-se i governar-se».

El doctor Martí i Julià denuncia els qui, en nom d'un universalisme que oblida la realitat dels diversos pobles, neguen la vida lliure de les nacions. La pàtria universal que ells prediquen, forçosament hauria d'encaixar-se en el motlle d'una determinada nació, òbviament la més poderosa, amb la qual cosa tindríem una universalitat artificial i imposada. Aquesta mena d'universalistes -que, ben sovint, consideren que és un pas vers l'universalisme l'existència de grans Estats plurinacionals- no són res més que imperialistes disfressats. Enfront d'ells es dreça l'internacionalisme que, partint de l'existència real de les nacions -de les nacions naturals, grans i

petites, no dels Estats plurinacionals que, d'una manera impròpia, s'anomenen nacions-, pretén coordinar-les en profit de totes en general i de cada una en particular. De la mateixa manera que, dintre cada nació, aboleix les classes socials per tal que no hi hagi privilegis ni hegemonia d'uns homes damunt els altres, l'internacionalisme és incompatible amb l'existència d'Estats plurinacionals, els quals signifiquen l'hegemonia i els privilegis d'una nació -de la nació, o bé de l'oligarquia d'aquesta nació, que s'ha apropiat de l'Estat i l'ha configurat d'acord amb les seves conveniències- damunt d'una o d'unes altres nacions.

Partint d'aquest internacionalisme, en considerar el fet nacional català en relació amb els altres fets nacionals, el doctor Martí i Julià escriu que l'objectiu del catalanisme és «determinar que el poble català sigui element cooperador de la sobirania espiritual del món». El catalanisme, que «té filiació particularista», si en concretar vol que Catalunya es desenvolupi plenament com a nació i obtingui «l'autonomia integral», en generalitzar «desitja la llibertat de tots els pobles i el progressiu expandiment i individualització de llurs organismes socials», i que totes les nacions, entre les quals Catalunya, «es federin les unes amb les altres, no en el sentit de federació que resta lliure acció als pobles, sinó de federació en el sentit de regulació de les relacions econòmiques i de civilització internacionals». Al mateix temps, tot afirmant que el catalanisme «no vol Catalunya oprimida ni tirana», s'oposa a la política d'«Espanya endins». Creu que la idea de catalanitzar l'Estat espanyol és «delirant» i «inviabile»; però, adverteix, si s'arribés a realitzar, esdevindria «una acció estatista en benefici, no de la nacionalitat catalana, que també en rebria perjudicis desnaturalitzant-se, sinó del partit de l'hegemonia catalana, o sigui de la colla dels catalans que, redreçats damunt de fonaments econòmics d'utilitat individual, exercirien l'oligarquia a l'Estat espanyol».

El doctor Domènec Martí i Julià -que amb el seu programa socialista convertí la Unió Catalanista en el precedent immediat de la Unió Socialista de Catalunya i influí considerablement en el pensament polític de Francesc Macià, al qual, tot assenyalant-lo com l'home més honest i més apte per a conduir els destins de Catalunya, contraposava a Cambó -deia que el catalanisme dels qui havien procurat obtenir l'hegemonia política a Catalunya com a mitja per a arribar a exercir-la a l'Estat espanyol, corresponia al patriotisme burgès, un patriotisme que ja havia entrat en crisi. Els nacionalistes catalans burgesos que van cap a la política espanyola, deia, no poden construir cap pàtria perquè no viuen els temps actuals i són un obstacle per al futur; però el renaixement d'un poble, un cop iniciat, ja ningú no el detura. Pertot arreu, a causa de «la desnacionalització dels elements conservadors i religiosos», sembla que el

patriotisme desapareix; però no és així: «tant com conservadors i burgesos es desnacionalitzen, els elements obrers es nacionalitzen i s'apoderen de l'afirmació nacional, ajuntant-la a llurs reivindicacions econòmiques i fent de totes dues accions la gran actuació de llur esperit». És així com, afirma, en constant progrés, s'assoleix una pàtria lliure, sense explotats ni explotadors, sense opressors ni oprimits, harmònicament unida a les altres pàtries lliures.

III

LA CONSCIÈNCIA DE COMUNITAT NACIONAL DELS PAÏSOS CATALANS AL PRINCIPAT¹⁵

(De la Guerra de Successió a la Restauració)

Amb la Guerra de Successió es revitalitzen els lligams entre els diferents països de la Confederació catalano-aragonesa, la qual, en bloc, pren partit per l'arxiduc Carles d'Àustria; i d'aquesta opció i de la lluita en comú, en resulta la derrota de tots plegats. No té, doncs, res d'estrany que, després del 1714, els catalans del Principat reivindicuin, juntament amb la seva llibertat, la dels regnes d'Aragó i València.

«Ni és sols Catalunya la que demana justícia, perque aleguen sos justos motius Aragó i València», llegim en el **Via fora els adormits** (1734)¹⁶: «Podria lograr-se la quietud d'Europa, assegurant la llibertat que es deu a Catalunya, Aragó i València», ens és repetit en aquest mateix document mentre ens hi són presentats uns projectes de reorganització de la península Ibèrica.¹⁷

Si en un d'aquests projectes només es tracta d'instituir «una República lliure del Principat de Catalunya en son integritat antiga; fortificat aquest en los Pirineus amb Rosselló, Conflent i Cerdanya»¹⁸ en l'altra, tot proposant que s'uneixi «al Regne de Portugal lo de Galícia», és plantejada la constitució d'un «Regne o República lliure» que comprendria Aragó, València i el Principat de Catalunya, al qual s'ajuntaria la Catalunya del Nord dels Pirineus. S'hi afegirien el Regne de Múrcia, ja que «fou conquistat, o deslliurat dels Moros, per lo conqueridor Rei en Jaume»; Navarra, «que fou justament conquistada per dit Ferran Catòlic l'any 1510 (. . .) (Per lo que lo Regne de Navarra pertany al d'Aragó per Ferran el Catòlic) »; i «los senyorius de Biscaia, Guipúscoa i Alaba», que «foren i són lliures; i així millor s'ajustarien amb dita Corona d'Aragó, amant perpetua de sa justa

¹⁵ *Comunicació llegida a les jornades de debat sobre els Països Catalans.*

¹⁶ Em valc de l'edició a cura de Norbert Font i Seguer, Biblioteca de la "Veu de Catalunya», Barcelona 1898; pàg. 87.

¹⁷ *Id.*, pàg. 205.

¹⁸ *Id.*, pàg. 211.

llibertat». Al mateix temps, Guipúscoa i Navarra recuperarien els territoris incorporats a l'Estat francès.¹⁹

Ja d'entrada, podem constatar que la reivindicació de la Catalunya-Nord apareix en tots dos projectes; i el significat, que poguéssim donar-li, de reagrupament conscient d'una comunitat nacional que estava fraccionada, sembla que pot veure's reforçat en constatar com el cas basc i el cas català, idèntics pel que es refereix a l'ocupació francesa, obtenen, en aquest aspecte, idèntic tractament.

D'altra banda, pot cridar l'atenció que no sigui feta cap mena de referència a les Illes Balears. Es tractaria d'una simple qüestió de prudència pel fet que Anglaterra, a la qual hom intenta de convèncer a favor d'aquest projecte, ocupava Menorca? Seria perquè les Balears eren considerades part integrant i inseparable del Principat de Catalunya i que, per tant, resultava innecessari referir-s'hi?

Tocant al País Valencià, trobem que la reivindicació de la seva llibertat i la futura articulació en el «Regne o República lliure» esmentat, és feta sense cap mena de diferenciació en relació amb Aragó. El fet que l'un i l'altre convisquessin amb la mateixa estructura individualitzada que el Principat en la Confederació catalano-aragonesa n'és, possiblement, el motiu. Si el Principat se sent solidari tant amb el regne d'Aragó com amb el regne de València, si ha conviscut amb l'un i amb l'altre, durant segles, formant part d'una mateixa Confederació, si tots plegats han lluitat i han estat vençuts en una mateixa guerra, per que havia de ser feta cap mena d'al·lusió especial als valencians?

Aquesta al·lusió especial, però, la trobem al cap de vint-i-sis anys, i feta extensiva, llavors, a les Illes, en el memorial presentat a Carles III pels diputats de les ciutats de Saragossa, València, Mallorca i Barcelona.²⁰ Al mateix temps que hi és demanat el restabliment de l'antiga organització confederal de la Corona d'Aragó, hom recorda que «en els regnes de Catalunya, València i Mallorca, els processos i les escriptures dels segles passats són redactats en la llengua del poble» i, tot reivindicant-ne l'ús oficial, esmenta les lleis en virtut de les quals era establert que els bisbes i els clergues de les parròquies fossin «oriünds o criats» en aquestes terres. La solidaritat, però, continua estenent-se, i en un pla d'igualtat, a l'Aragó, malgrat no existir-hi una comunitat de llengua.

¹⁹ *Id.*, pàgs. 205-211.

²⁰ He utilitzat el text català establert per Enric Moreu Rey a **El «memorial de greuges» del 1760**, Col. d'Aportació Catalana, Barcelona 1968.

Tot possible sentiment o consciència de comunitat nacional entre el País Valencià, les Illes Balears i el Principat queda involucrat, i per tant difuminat, en l'estructura política global que havia perdurat fins al moment de la submissió de tots els confederats.

El record d'aquesta estructura confederal continua lligat al de la reivindicació de la personalitat política del Principat, a desgrat dels propòsits de declarar-lo independent, tot sol, que de tant en tant sorgeixen durant el segle XIX, fins arribar a la Revolució de Setembre; i tots els plantejaments referents al País Valencià i a les Balears hi continuen involucrats.

En un full anònim del primer terç d'aquell segle, editat amb profusió i reeditat diverses vegades, hi llegim: «Ditxós est Principat lo dia que sàpiga i puga escollir-se un regim just, econòmic, prudent i que tinga crèdit, prestigi i honor per a recordar-se i restituir los idolatrats privilegis, gràcies, usatges, furs i aprecí que usurpa a la coronilla d' Aragó lo gabaig Felip V, fundador del càstig que ha sofert, sofreix i experimentarà la fidelitat catalana.»²¹

En els inicis de la revolució liberal del 1835, *El Vapor*, en comparar la situació de la Catalunya d'aquell moment amb la de l'Edat Mitjana, considera «fatal» la «reunió» de la Corona d'Aragó amb la de Castella; hi veu l'inici de la decadència dels països que formaven part de la Confederació catalano-aragonesa i lamenta que, ara, «les tres capitals de l'antiga Corona d'Aragó, amb la de l'illa de Mallorca són als ulls de l'envanit cortesà uns pobles que han d'esperar humilment la llei que es digni dictar-los la Cort de Castella»; considera que Madrid actua igual que Roma amb les «províncies conquistades», i tot dient que «Aragó, Catalunya i València» s'han pronunciat a favor de la llibertat, adverteix que si el «tron de Castella» no els en fa cas, els caldrà enarborar la bandera de les quatre barres i fer causa a part.²² Poc temps després, el 9 de setembre, la Junta Superior Governativa del Principat de Catalunya proposa a les juntes que s'han constituït a València i a Saragossa la restauració modernitzada de la Corona d'Aragó.

Aquest mateix any, Antoni Puigblanch, des de Londres, considera les possibilitats de proclamar la independència del Principat i, tot assenyalant que «Castella sota els seus reis» s'ha acontentat amb «envejar a Aragó [llegiu Corona d'Aragó] la seva llibertat ajudant a treure-li [la llibertat] sense

²¹ Transcrit per Ignasi CASANOVAS a **Balmes. La seva vida. El seu temps. Les seves obres**, Bibl. Balmes, Barcelona 1932, vol. II, nota al peu de la pàgina 412.

²² *El Vapor*, núm. 232, 20 juliol 1835. El text original és en castellà.

aspirar a ser lliure», que Castella no ha respectat els pactes establerts amb la Corona d'Aragó, la qual, com a conseqüència, ha passat a no ser res més després d'haver estat la «primera monarquia d'Europa», ressuscita, en certa manera, l'antic projecte que hem trobat en el *Via fora els adormits*: dividir la península Ibèrica en «tres Estats independents, a més de Portugal, però inseparablement confederats per un capítol de les seves constitucions respectives, per exigir-ho així la seva comuna posició local i la seva individual seguretat». En un d'aquests Estats s'aplegarien els països que van constituir la Confederació catalano-aragonesa. Convé posar de relleu que Puigblanch, en parlar dels catalans, fa notar que «sota aquest nom també hi entren els de les Illes Balears».²³

Fra Magí Ferrer, en propugnar una reorganització de caire federatiu, a **Las leyes fundamentales de la monarquía española, según fueron antiguamente y según conviene que sean en la época actual** (1843), escriu: «Per mostra d'aquesta divisió n'hi ha prou amb citar el regne d'Aragó, el de València i el Principat de Catalunya, cada un dels quals podria formar una província separada a l'efecte de tenir Corts particulars; i això mateix podria verificar-se en ordre a la resta d'Espanya.»²⁴ Una vegada més, trobem que hom esmenta els països de la Confederació catalano-aragonesa en un bloc diferenciat de la resta de l'Estat espanyol.

El mateix títol de *La Corona de Aragón*, diari inspirat principalment per Víctor Balaguer, que reivindica en bloc les institucions dels països que integraren la Confederació catalano-aragonesa, testimonia que hom no ignora els lligams existents entre Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears, sinó que els contempla dins l'estructura més amplia de l'antiga Corona d'Aragó.

Contínuament trobem que aquells lligams ens són recordats d'una manera ben explícita. L'any 1855, Joan Mañé i Flaquer, en referir-se a les vicissituds de la «nacionalitat catalana», escriu a *Le Messager du Midi*, de Montpeller: «Si algun dia desaparegués per sempre aquesta nacionalitat, la història donarà fe de la seva gloriosa existència, dient que el seu poder fou prou gran per a imposar la seva llengua, la seva legislació i els seus costums a València i a Mallorca.»²⁵ Però sempre que les reivindicacions

²³ Antoni PUIGBLANCH: **Opúsculos gramático-satíricos**. I, "Prólogo con morrión que los latinos llaman galeata», pàgs. CXXI-CXXIV, Londres 1835; Id., **La regeneración política de la España**. Anuncio, pàgs. 6-7, Londres (1835). L'he traduït al català.

²⁴ Barcelona 1843, II, pàgs. 136-137. L'he traduït al català.

²⁵ El text ací utilitzat, i que jo he traduït al català, és el que va aparèixer a *La España Regional*, 1891, pàgs. 102-106.

nacionals catalanes no es limiten al Principat, van lligades a l'estructura global de l'antiga Confederació catalano-aragonesa; i quan, a conseqüència de la Revolució de Setembre, aquestes reivindicacions sorgeixen impetuosament a la superfície canalitzades majoritàriament en el republicanisme democràtic federal, representants d'Aragó, del País Valencià, de les Illes Balears i del Principat signen a Tortosa un pacte en el qual s'expressa que «Aragó, Catalunya i València, unides per la seva situació topogràfica, solidaries en els seus més preats interessos, confoses pels seus records històrics, semblants, si no iguals, en caràcter i en costums, èmules dignes de la seva passió per la llibertat; estan cridades per la seva naturalesa a marxar unides, a viure aliades i a complir juntes els alts interessos provincials de la nostra raça».

Ja no pot resultar més explícita aquesta declaració, que posa Aragó i els Països Catalans en un mateix pla de coincidències. Les Balears, igual que en altres textos, no hi figuren; però aquesta vegada sembla que no pot haver-hi dubtes tocant a la intencionalitat de l'omissió. En arribar a l'articulat del pacte, després de ser esmentades d'una manera imprecisa en el punt primer que diu: «Els ciutadans ací reunits convenen que les tres antigues províncies d'Aragó, Catalunya i València, incloses les Illes Balears, estan unides i aliades per a tot el que es refereix a la conducta del partit republicà i a la causa de la Revolució», veiem que els lligams entre les Illes i el Principat són considerats més estrets que no pas els que tenen entre ells els altres països de l'antiga Confederació; és al Principat on, de fet, les Illes queden incloses; en el punt tercer, que tracta de l'organització del partit federal, hom concreta que els comitès «provincials» seran constituïts «en les capitals d'Estat a Barcelona, València i Aragó» i que «el comitè provincial de les Illes Balears s'entendrà amb el comitè d'Estat de Catalunya».

Però, en propugnar al mateix temps una estructura federal que ha d'abraçar totes les terres de l'Estat espanyol, el federalisme republicà, amb el seu sorollós esclat, fa que entri en crisi tot concepte de diferenciació entre el conjunt de l'antiga Confederació catalano-aragonesa i la resta de pobles peninsulars, arrossegant en aquesta crisi bona part del que es pogués considerar que existia en comú entre el País Valencià, les Illes Balears i el Principat; si bé, a cert nivell, provoca una presa de consciència més precisa tocant a la identitat dels països Catalans. Josep Narcís Roca i Ferreras, l'any 1873, tot reivindicant un Estat català independent, com a màxim confederat amb altres Estats peninsulars, escriu: «Amb València, Catalunya i les Balears pot constituir-se un Estat federal separat, i pot constituir-se també

un Estat confederat dividit en províncies descentralitzades; difícilment un Estat federal dintre de si mateix i confederat amb els altres d'Espanya.»²⁶

Ací, la consciència de comunitat nacional dels Països Catalans (la consciència de comunitat de llengua sempre s'havia mantingut més o menys viva) apareix amb tota nitidesa. Però seran Josep Coroleu i Josep Pella i Forgas els qui, en la «descripció comentada de la constitució històrica del Principat» l'expressaran amb tota precisió:

«Títol I. De la terra catalana i dels catalans

»Capítol 1.

»Article 1. La Nació Catalana és la reunió dels pobles que parlen l'idioma català. El seu territori compren: Catalunya, amb els Comtats del Rosselló i Cerdanya; el Regne de València; el Regne de Mallorca.

»Article 2. Els tres pobles que formen la Nació Catalana tenen la seva constitució política i estan confederats entre ells i amb el Regne d'Aragó, mitjançant certes condicions que són objecte d'una llei especial. Catalunya és l'Estat polític format dins de la Confederació pels catalans del Principat i els Comtats del Rosselló i Cerdanya.»²⁷

Aquest text, que, com el d'en Roca i Ferreras esmentat abans, revela ben clarament que, almenys a determinat nivell, hom era del tot conscient de l'existència d'una comunitat nacional constituïda per la Catalunya del Nord dels Pirineus, el Principat, València i les Balears, fou publicat quan la forta empenta del catalanisme, eixit a la superfície en esclatar la Revolució de Setembre del 1868, ja feia tres anys que havia estat frenada i, en part, capgirada amb la Restauració de la monarquia borbònica. En fer-ne tretze, en Josep Narcís Roca i Ferreras, l'home que sempre trobem en el lloc més avançat com a teoritzador de l'alliberament nacional -avançat en el sentit d'anticipar-se a tothom amb les seves formulacions i, alhora, en el d'ocupar sempre la posició més progressista; tan avançat que, molts, no solament no l'han pogut seguir, sinó que l'han perdut de vista- serà qui, en ocupar-se un cop més del conjunt de la realitat catalana, ens sorprendrà usant per primera vegada (almenys fins allà on arriba la meva informació) l'expressió PAÏSOS CATALANS. En un article que publica a *L'Arch de Sant Martí* del 18 d'abril del 1886, llegim: «Unió nacional de les províncies catalanes, de tot Catalunya; simpatia de tots els Països Catalans d'ençà i d'enllà de l'Ebre, d'ençà i d'enllà dels Pirineus Orientals.»

²⁶ J. N. ROCA I FERRERAS: *Catalunya separada - Catalunya confederada*, *La Renaixença*, núm. 19, 1 novembre 1873.

²⁷ Josep COROLEU i Josep PELLA I FORGAS: *Los Fueros de Cataluña*, Barcelona 1878, pàg. 25. L'he traduït al català.

IV

ELS REBELS AGENOLLATS²⁸

He de confessar que certes afirmacions de Miguel de Unamuno i de Jaume Brossa tocant al tarannà dels catalans, se'm converteixen sovint en tema de meditació.

Unamuno, basc castellanitzat i castellanista encastellat orgullosament al cor de la més pura carpetovetònia, creia que els catalans sempre estem a la defensiva, fins i tot quan sembla que ataquem: que tendim a usar més l'escut que no pas l'espasa, la qual cosa revela en el fons que, vanitosos però sense orgull, tenim una molt vacil·lant i apagada fe en nosaltres mateixos.

Jaume Brossa, que se sentia amb l'anarquisme com si estigués a cal sogre, catalanista república d'esquerra, combatiu, adelerat per refondre Catalunya amb Europa, bo i saturant-la de tot allò que hi ha de més progressiu arreu del món, sentenciava: «Som un poble de rebels agenollats».

Dos homes que si alguna cosa tenien en comú era només la de ser uns bútxares empedreïts, mirant-nos des d'angles, diferents -l'un des de fora, l'altre des de dins i formant part de la colla-, arribaven a conclusions força semblants tocant a la nostra manera de ser.

No seré pas jo qui s'atrevirà a afirmar que van posar el dit a la nafra; però, en canvi, sóc ben conscient que en alguns moments -massa moments- el poble català dóna una imatge que s'apropa al retrat que, setanta anys enrera, van fer-ne l'Unamuno amb desdeny i en Brossa amb plany sorrut. En la història dels nos tres darrers cent anys veiem com, amb una certa freqüència, les vacil·lacions i l'apatia succeeixen als entusiasmes delirants i la claudicació es disfressa de seny. Massa sovint, hem presumit de ser gent catalana tant si es vol com si no es vol; ho hem cantat i ho hem ballat, però ens n'hem tornat a casa en emmudir la cobla.

Acostumats a encaixar ratxes de mastegots, tendim a suposar que sempre ens tocarà de rebre i, si bé malgrat tot lluitem amb tanta o més tenacitat que

²⁸ Es publicà a l'*Avui*, 9 desembre 1976.

qualsevol altre poble, ens hem convertit en deficitaris de gosadia; sobretot a l'hora de negociar, ens convertim en anyells si el nostre interlocutor sap posar els ulls en blanc tot dient que ens admira per allò dels pans que extraïem de les pedres, perquè els nostres avantpassats van enganxar les quatre barres al llom dels mabres, dels pagells, dels rogers, de les tonyines i dels lluços del Mediterrani i perquè al Bruc teníem un vailet que, en comptes de tocar-se el nas com algú hauria volgut, va fer retronyar el timbal amb tanta fúria que tots els gavatxs que avançaven per la rodalia de Montserrat no van tenir més remei que cridar cames ajudeu-me.

Ara, és possible que un cop més hàgim d'escoltar tota la lletania dels afalacs. Després d'uns anys d'afirmar-nos com a poble dient no a tot el que significava enaiguar la nostra personalitat col·lectiva, són bastants els qui creuen que ha arribat l'hora de les negociacions amb el poder fàctic de l'Estat espanyol. L'opressor ha canviat de rostre i, fins a cert punt, de mètode. Mai, per desgracia nostra, junt amb la força no li havia mancat l'habilitat; ara, però, fa la impressió d'haver arribat a les més altes cotes del talent polític. No ha deixat de banda les xurriaques, però les usa amb moderació i la ma que les sosté duu un guant blanc; blanc com el de l'altra ma que ens ofereix certes llaminadures. Guants blancs que disfressen uns interessos contraposats als nostres: els de l'imperialisme; imperialisme, però, que sembla que intenta de deseixir-se dels motlles carpetovetònics per fer-se seu l'estil britànic. El guany és cert per a tots plegats, cal confessar-ho; ara bé, a la llarga i donada la nostra bona jeia, el perill que ara els catalans correm és més gran.

L'opressor duu als llavis la tonada del *Cant dels ocells* i certa gent de casa pensa que ja ha arribat l'hora de negociar. Sabrem mantenir-nos serens, ni superbs ni humils? Tindrem prou fermesa per a no negociar tot allò que sempre hem dit que era innegociable? Perquè, adonem-nos-en, els catalans no hem fet com altres pobles que consideren innegociable la seva independència nacional absoluta; només hem considerat innegociable un neulit Estatut d'autonomia que, quan l'any 1932 fou aprovat per les Corts de la República, ja no responia a les necessitats ni als desigs del poble de Catalunya, que havia plebiscitat un text ben diferent, i continuem essent moltíssims els qui, ni com a punt de partida, mai no l'hem considerat vàlid. Ens hi hem resignat perquè, donant una mica la raó a l'Unamuno, i a en Brossa, hem vist que en aquest dissortat Principat de Catalunya, mica més mica menys, tots tendim a desconfiar de nosaltres mateixos com a poble i, si bé seria excessiu d'afirmar que ens rebel·lem de genollons, potser sí que resulta que solem anar una mica corbats i esmaperduts.

Perquè, entenguem-nos: si a l'hora d'entrar en negociacions acceptem que aquesta minsa aspiració nacional nostra encara resulti més minimitzada, la culpa no serà dels qui hauran parlat en nom nostre; és massa còmode de defugir responsabilitats tot endossant-les als altres; la culpa serà de tots plegats, del poble, per no haver sabut fer prou pressió; una pressió que ha de fer inviable qualsevol mena d'activitat pública de qui, duent o atribuint-se la representació nostra, claudiqui.

Palpem-nos, observem-nos, inquirim si pot ser dit de nosaltres, amb justícia, que som una col·lectivitat de vanitosos sense orgull, un poble decadent sense fe en ell mateix, un poble de rebels agenollats.